



Constraints on Local Community Involvement in the Development of Community-Based Tourism in Rural Areas

Hojjat Varmazyari* 

Associate Prpfessor, Department of Agricultural Development and Management, Faculty of Agriculture, University College of Agriculture and Natural Resources, University of Tehran, Tehran, Iran

Marziye Fathi 

Ph.D. Student in Agriculture Development, Department of Agricultural Development and Management, Faculty of Agriculture, University College of Agriculture and Natural Resources, University of Tehran, Tehran, Iran

Khalil Kalantari 

Professor, Department of Agricultural Development and Management, Faculty of Agriculture, University College of Agriculture and Natural Resources, University of Tehran, Tehran, Iran

Abstract

Community-Based Tourism (CBT) can help improve the economic and social conditions of local communities, but there are various obstacles. This research aims to identify and analyze the obstacles to local community participation in the development of CBT in rural areas. This investigation has been conducted in nine villages in the

* Corresponding Author: Varmazyari@ut.ac.ir

How to Cite: Varmazyari, H. , Fathi, M. and Kalantari, K. (2026). Constraints on Local Community Involvement in the Development of Community-Based Tourism in Rural Areas. *Tourism Management Studies*, 20(72), 85- 132. doi: [10.22054/tms.2025.85800.3070](https://doi.org/10.22054/tms.2025.85800.3070)

Sarvabad and Marivan Counties of Kurdistan Province, Iran, which are recognized for their significant tourism potential. A total of 40 participants were selected using the theoretical saturation criterion, and semi-structured interviews were conducted to gather in-depth insights. Data coding ultimately segmented the identified barriers into nine categories, including: (1) the exogenous management of rural tourism projects coupled with limited villager involvement; (2) the absence of a monitoring system and the inadequate transmission of management information and supporting evidence to decision-makers; (3) perceived cultural disparities alongside associated negative impacts; and (4) fragile internal organizational structures within the villages. By identifying the aforementioned barriers, this research can help policymakers and researchers make better decisions for the development of CBT in rural areas.

1. Introduction

Community-based tourism (CBT), a new and influential approach in the tourism industry, emphasizes the involvement of local communities and the conservation of natural and cultural resources, and dates back to the 1960s and 1970s. CBT can be simply defined as a type of tourism managed and owned by, and for, the local community. Participation of local residents in the development of rural CBT involves active interaction and cooperation in the planning, management, implementation, and evaluation of tourism projects. This participation should encompass all villagers, including farmers, the poor, women, youth, and even the elderly. Each of these groups can contribute to tourism development by providing their perspectives, skills, and resources. This approach improves social cohesion and livelihoods and creates diverse job opportunities for all residents.

Research Question

Empirical investigations of community-based rural tourism in Iran remain sparse. Existing research has predominantly addressed the topic in broad terms, often neglecting a comprehensive analysis of the specific barriers and challenges confronting rural CBT initiatives. Nevertheless, given the considerable potential of the country's rural regions, conducting applied studies in this domain could significantly contribute to their sustainable development. Against this backdrop, the present study explores the obstacles hindering the advancement of CBT in the rural areas of Marivan and Sarvabad counties and identifies potential solutions to overcome these challenges.

2. Literature Review

The barriers to community-based tourism encompass a range of structural and socio-economic challenges. These include the absence of local community ownership, the lack of grassroots institutions and effective local leadership, and disparities in benefit distribution. Additionally, weaknesses in support programs and policies aimed at pro-poor tourism, low participation rates, inadequate management skills and infrastructure, and internal community conflicts further hinder development. Limited understanding of tourism market demands and the inability to compete in global markets also pose significant obstacles (Khosravi & Rezvani, 2021; Mofforth & Mant, 2009; Rahimi & Mohammadi, 2023; Tasci, Croes, & Villanueva, 2023; Varmazyari et al., 2023).

3. Methodology

This research employs a grounded theory strategy, drawing on interviews conducted with 40 rural residents, tourism practitioners, and local officials. From the full set of open codes, 14 broader conceptual categories were identified as core codes.

4. Results

Among these, five core codes characterize the current state of tourism in the region, while the remaining nine delineate the primary challenges and impediments to CBT development. The villages examined in this study encounter several barriers, including limited local participation, inequitable resource distribution, cultural transformations, and environmental degradation. Based on the analysis of interviews, obstacles to the active participation of local communities in rural tourism development and fair benefit from it include: (1) the exogenous management of rural tourism projects coupled with limited villager involvement; (2) the absence of a monitoring system and the inadequate transmission of management information and supporting evidence to decision-makers; (3) perceived cultural disparities alongside associated negative impacts; (4) insufficient interaction between villagers and governmental representatives; (5) suboptimal coordination among executive agencies; (6) inadequate training and limited exposure of villagers to successful project models; (7) underdeveloped infrastructure and public services; (8) constrained financial resources of villagers compounded by a lack of supportive regulations; and (9) fragile internal organizational structures within the villages.

The absence of grassroots institutions, weak interpersonal trust, and a lack of shared objectives result in the underutilization of existing human capacities. Without established local structures, even when external opportunities arise, the capacity for social mobilization to capitalize on these opportunities remains constrained. A significant number of interviewees highlighted the lack of organized grassroots entities capable of effectively managing and mobilizing local resources. In this regard, a 37-year-old woman with a degree in social sciences remarked, “If we had a strong grassroots association, we could do something for tourism, but unfortunately, we don’t.”

The findings indicate that exogenous management of rural tourism projects serves as a fundamental driver of the reinforcement of existing challenges. This externally driven management model has amplified a range of interconnected issues by fostering distrust and passivity among local residents. A significant consequence of such a management model is the villagers' sense of alienation from externally driven projects, coupled with apprehensions regarding cultural negative impacts. Not only has this approach resulted in inefficient decision-making, but it has also widened the cultural divide between the host community and tourists. By marginalizing the local community in decision-making processes, exogenous management has eroded indigenous capacities for self-reliant internal organization in villages. Furthermore, the findings reveal that villagers perceive engagement in tourism-related ventures as requiring substantial financial investments—such as the construction of high-end accommodations—effectively restricting their perceived behavioral control and ability to directly engage in tourism initiatives and equitably benefit from the associated economic opportunities.

By employing a qualitative approach, this study has systematically identified, for the first time, a comprehensive set of nine structural and psychological barriers that, through their interactions, constrain villagers' active participation and direct economic benefits in tourism initiatives. Serving as a model for future research, this study demonstrates that integrating in-depth qualitative methodologies with systematic analysis enhances the understanding of the multifaceted challenges inherent in rural tourism development. Transitioning towards a CBT model requires three foundational strategies: (1) strengthening grassroots institutions to function as both the executive and oversight body for tourism projects; (2) establishing participatory frameworks to incorporate local stakeholder perspectives at every stage of planning; and (3) implementing comprehensive training programs for both government officials and village residents.

Accordingly, this study presents nine policy recommendations to foster the development of CBT in rural areas.

Keywords: Local Community, Involvement, Community-Based Tourism, Rural Areas, Exogenous Development.



واکاوی موانع مشارکت جوامع محلی در توسعه‌ی گردشگری اجتماع محور در نواحی روستایی

دانشیار گروه مدیریت و توسعه کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشکدگان کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

حجت ورمزیاری * 

دانشجوی دکتری توسعه کشاورزی، گروه مدیریت و توسعه کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشکدگان کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

مرضیه فتاحی 

استاد گروه مدیریت و توسعه کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشکدگان کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

خلیل کلانتری 

چکیده

گردشگری اجتماع محور می‌تواند به بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی جوامع محلی کمک کند، اما موانع مختلفی در مسیر تحقق این هدف وجود دارد. هدف این تحقیق، شناسایی و تحلیل موانع مشارکت جامعه محلی در توسعه گردشگری اجتماع محور در نواحی روستایی است. جامعه آماری شامل ۹ روستا از روستاهای هدف گردشگری شهرستان‌های سروآباد و مریوان در استان کردستان است که از این بین، بر اساس معیار اشباع نظری، ۴۰ نفر انتخاب و داده‌ها با استفاده از ابزار مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته جمع‌آوری شد. کدگذاری داده‌ها با استفاده از راهبرد نظریه‌ی زمینه‌ای، موانع را به ۹ دسته تقسیم کرده است که از جمله می‌توان به مدیریت برونزای طرح‌های گردشگری روستایی و عدم مشارکت روستاییان، نبود نظام پایش و انتقال اطلاعات مدیریتی و شواهد به سطوح تصمیم‌گیری و تفاوت‌های فرهنگی ادراک شده اشاره کرد. این تحقیق با شناسایی موانع مذکور، می‌تواند به سیاست‌گذاران و محققان کمک کند تا تصمیمات بهتری برای توسعه گردشگری اجتماع محور در نواحی روستایی اتخاذ کنند.

کلیدواژه‌ها: جامعه محلی، تعامل فعال، گردشگری اجتماع محور، نواحی روستایی، توسعه برونزا.

مقدمه

گردشگری اجتماع محور به عنوان یک رویکرد نوین و تأثیرگذار در صنعت گردشگری، بر مبنای مشارکت فعال جوامع محلی و حفظ منابع طبیعی و فرهنگی طراحی شده است و تاریخچه‌ی آن به دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ برمی‌گردد (Ishihara, 2020). تحول در این حوزه به‌ویژه از دهه‌ی ۱۹۷۰ با ظهور مفهوم توسعه‌ی پایدار آغاز شد و کم‌کم به تأکید بر نقش جوامع محلی در برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری منجر گردید (Murphy, 1985). گردشگری اجتماع محور به شکل ساده می‌تواند به‌عنوان نوعی از گردشگری تعریف شود که توسط جامعه‌ی محلی و برای جامعه‌ی محلی مدیریت و مالکیت می‌گردد. در این مدل، جامعه‌ی محلی در فرآیند تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی و اجرا، نقش محوری دارد و این امر باعث افزایش تعهد و مسئولیت‌پذیری ساکنان نسبت به حفظ و نگهداری از منابع طبیعی و فرهنگی خود می‌شود (Asker et al., 2010). هدف اصلی گردشگری اجتماع محور، توسعه‌ی پایدار اقتصادی، اجتماعی و محیطی با محوریت جوامع محلی است. این رویکرد بر تقسیم عادلانه‌ی مزایا، حفاظت از فرهنگ بومی و تعامل سازنده بین گردشگران و میزبانان تمرکز دارد (Jean & Terreganan, 2003).

مشارکت ساکنان محلی در توسعه‌ی گردشگری اجتماع محور روستایی به معنای تعامل و همکاری فعال ساکنان روستا در برنامه‌ریزی، مدیریت، اجرا و ارزیابی پروژه‌های گردشگری است. این مشارکت باید شامل همه‌ی اقشار روستایی و کشاورزان، فقرا، زنان، جوانان و حتی سالمندان شود. هر یک از این گروه‌ها می‌توانند با ارائه‌ی دیدگاه‌ها، مهارت‌ها و منابع خود به توسعه‌ی گردشگری کمک کنند. این رویکرد باعث بهبود انسجام اجتماعی، ارتقای معیشت و ایجاد فرصت‌های شغلی متنوع برای همه‌ی ساکنان می‌شود و به حفظ فرهنگ و روحیه‌ی همکاری در جامعه و تقویت تبادلات فرهنگی کمک می‌کند (Hariyadi et al., 2024; Lemunge, Kiwango & Mwanyoka, 2025;) (Saghae, 2016; Trejos & Chiang, 2009).

یکی از ویژگی‌های مهم گردشگری اجتماع محور، تأکید بر تعامل مستقیم گردشگران با مردم محلی و تجربه‌ی فرهنگ و سبک زندگی آنهاست. مطالعات نشان می‌دهد که

گردشگران به دنبال جاذبه‌هایی هستند که با اصالت و هویت محلی عجین شده باشد (Goodwin, 2009). بر این اساس، مشارکت جوامع محلی در ایجاد تجربیات واقعی و منحصر به فرد برای گردشگران، نه تنها به ارتقای درآمد آن‌ها، بلکه به حفظ و معرفی فرهنگ بومی نیز کمک می‌کند. نمونه‌های موفق از گردشگری اجتماع محور، نشان‌دهنده تأثیر مثبت این رویکرد در توسعه پایدار جوامع محلی است. از جمله، باشگاه بومگردی " Koh Yau Noi " با تسهیل همکاری میان روستاییان و ایجاد فرصت‌های شغلی، به افزایش آگاهی درباره‌ی حفاظت از محیط‌زیست و مدیریت منابع طبیعی پرداخته است. این باشگاه نه تنها به صورت مستقیم به معیشت روستاییان کمک می‌کند، بلکه بر بهبود کیفیت زندگی آن‌ها نیز مؤثر است. پروژه‌ی " Talay Nok Guesthouse " نیز به عنوان یک مثال دیگر، بر توانمندسازی محلی و آموزش افراد بومی تأکید دارد. این پروژه آموزش‌های لازم را به افراد محلی ارائه می‌دهد تا بتوانند به عنوان میزبان، در جذب گردشگران فعالیت کنند. این تجربیات باعث می‌شود که گردشگران به دنبال اقامت در خانه‌های محلی بروند و از تجربیات واقعی و فرهنگی آماده‌ی بهره‌برداری شوند. این تغییرات نمونه‌هایی از توانمندسازی محلی و تأثیر مثبت حرکت به سمت گردشگری اجتماع محور بر حفظ تنوع زیستی و توسعه‌ی اقتصادی هستند (Scheyvens, 1999).

امروزه بحث گردشگری اجتماع محور در کشور ایران نیز با توجه به رشدی که گردشگری در نواحی روستایی در یک دهه‌ی اخیر تجربه کرده است، از اهمیت بالایی برخوردار شده است. در این بین، استان کردستان با دارا بودن منابع طبیعی و دارایی‌های گوناگون، از ظرفیت‌های بالقوه‌ای برای جذب گردشگر برخوردار است. این استان که در غرب ایران واقع شده، با داشتن مناظر طبیعی چشم‌نواز مانند دریاچه‌ی زریوار، منطقه‌ی اورامان و دیگر جاذبه‌های بکر، به طور فزاینده‌ای مورد توجه گردشگران قرار گرفته است. علاوه بر این، ویژگی‌های مردم‌شناختی مردم کردستان که ریشه در سنت‌های بومی دارند، این منطقه را به مقصدی جذاب برای گردشگری روستایی تبدیل کرده است. با این حال

و به رغم این قابلیت‌ها، توسعه‌ی گردشگری با رویکرد اجتماع‌محور در این استان، با موانع مختلفی روبه‌رو است.

طبق بررسی‌ها، مطالعات انجام‌شده در زمینه‌ی گردشگری روستایی اجتماع‌محور در ایران، بسیار اندک و محدود بوده است. بیشتر پژوهش‌های موجود، به صورت کلی و کمی به موضوع پرداخته‌اند و کمتر به بررسی عمیق موانع و چالش‌های پیش‌روی گردشگری اجتماع‌محور در نواحی روستایی توجه کرده‌اند. این در حالی است که با توجه به ظرفیت‌های بالای نواحی روستایی کشور، انجام مطالعات کاربردی در این حوزه می‌تواند نقش مهمی در پیشرفت پایدار این مناطق ایفا کند. در این راستا، مطالعه‌ی حاضر به واکاوی موانع توسعه‌ی گردشگری اجتماع‌محور در نواحی روستایی شهرستان‌های مریوان و سروآباد پرداخته و راهکارهایی برای غلبه بر آن‌ها مطرح کرده است. آگاهی از موانع مشارکت ساکنان محلی به‌ویژه گروه‌های حاشیه‌ای، می‌تواند زمینه را برای برداشتن گام‌های مؤثرتر در راستای توسعه‌ی گردشگری اجتماع‌محور در نواحی روستایی فراهم کند.

مبانی مفهومی

از آنجایی که این تحقیق در خصوص تعامل فعالانه‌ی روستاییان در توسعه‌ی گردشگری با رویکرد اجتماع‌محور انجام شده است، لذا در اینجا چارچوب‌های نظری مرتبط با مشارکت و اقدامات گروهی، مشتمل بر نردبان مشارکت شهروندی آرنشتاین، سرمایه‌ی اجتماعی و چارچوب تحلیل و توسعه‌ی نهادی استروم به اجمال مطرح شده است.

نردبان مشارکت شهروندی آرنشتاین^۱ (۱۹۶۹)، سطوح مختلف مشارکت را در فرآیند تصمیم‌گیری توصیف می‌کند. نردبان مشارکت شهروندی آرنشتاین نوعی گونه‌شناسی است که سطوح مختلف مشارکت را در سه سطح اصلی «محرومیت از مشارکت» مشتمل بر فریبکاری و درمان، «مشارکت نمایشی» مشتمل بر اطلاع‌رسانی، مشاوره و تطبیق دادن و «قدرت شهروندان» مشتمل بر شراکت، تفویض قدرت و کنترل شهروندان توصیف می‌کند.

1. Arnstein

در واقع، آرنشتاین این نردبان را برای راستی آزمایی ادعاهای دولتمردان در جلب مشارکت شهروندان در فرآیند برنامه‌ریزی شهری در آمریکا طراحی کرد تا توجهات را به بی‌عدالتی سیستماتیک نسبت به جوامع در حاشیه که ادعا می‌شود به‌عنوان بخشی از فرآیند توسعه‌ی مورد مشورت قرار می‌گیرند، جلب کند (Bridgeman, 2024).

تحقق سطوح متعالی مشارکت شهروندی در گروه‌های همکاری و همیاری سازنده‌ی افراد جامعه از طریق تقویت سرمایه‌ی اجتماعی است. سرمایه‌ی اجتماعی، مجموع منابع بالفعل یا بالقوه‌ای است که با داشتن شبکه‌ای پایدار از روابط کم و بیش نهادینه‌شده از آشنایی و شناخت متقابل یا به عبارت دیگر، به عضویت در گروهی مرتبط است که برای هر یک از اعضای خود پشتوانه‌ی سرمایه‌ی جمعی را فراهم می‌کند (Bourdieu, 1986). پاتنام، سرمایه‌ی اجتماعی را به‌عنوان ویژگی‌های زندگی اجتماعی، مشتمل بر شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد تعریف می‌کند که شرکت‌کنندگان را قادر می‌سازد تا برای دستیابی به اهداف مشترک، به‌طور مؤثرتری با یکدیگر عمل کنند (Putnam, 1996). با وجود تفاوت در ایده‌ها، به‌نظر می‌رسد اندیشمندان مطرح سرمایه‌ی اجتماعی مانند بوردیو، پاتنام و کلمن در یک مورد توافق دارند: اینکه سرمایه‌ی اجتماعی منبعی است که کنشگران به‌دلیل عضویت در شبکه‌ها یا ساختارهای اجتماعی از آن بهره‌مند می‌شوند (Bisung & Elliott, 2014).

در نهایت، چارچوب تحلیل و توسعه‌ی نهادی استروم زمینه و بستر مفهومی جامعی را برای نقش‌آفرینی فعالانه‌ی جوامع محلی در توسعه‌ی گردشگری و تجلی سرمایه‌ی اجتماعی فراهم می‌کند. رویکرد چندمرکزی، عقلانیت محدود و تأکید بر توان خودسازماندهی جوامع محلی، به‌عنوان بنیان‌های فلسفی نظریه‌ی استروم، منجر به ساختاری از سیاست‌گذاری می‌شود که لزوماً اقدام جمعی مردم‌سالارانه، غیرمتمرکز، از پایین به بالا و مبتنی بر سرمایه‌ی اجتماعی را ایجاب می‌کند (Motvaseli, Beigi & Farmahini, 2020; Ostrom, 2005). در یک جمع‌بندی بر اساس چارچوب‌های نظری فوق، می‌توان اظهار داشت که نقش‌آفرینی و مشارکت جامعه‌ی محلی در توسعه‌ی گردشگری روستایی، در سطح «قدرت شهروندان» از سطوح سه‌گانه نردبان مشارکت

ارنشتاین، نیازمند تقویت سرمایه‌ی اجتماعی و وجود چارچوب نهادی مناسب و غیرمتمرکز است (شکل ۱). در واقع، این جمع‌بندی به‌عنوان چارچوب نظری، تحقیق حاضر را در مراحل جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها به‌عنوان یک لنز هدایت کرده است.

شکل ۱. چارچوب نظری تحقیق



پیشینه پژوهش

یکی از موانع اصلی توسعه‌ی گردشگری اجتماع محور در نواحی روستایی، عدم شمولیت، مشارکت فعال و انتفاع عادلانه‌ی اقشار حاشیه‌ای، به‌ویژه فقرا و زنان روستایی است. این گروه‌ها که بیشترین نیاز به بهره‌مندی از منافع توسعه‌ی گردشگری را دارند، در بسیاری موارد عمدتاً توسط نخبگان محلی یا سرمایه‌گذاران بیرونی، از فرآیند تصمیم‌گیری و طراحی پروژه‌ها کنار گذاشته شده‌اند (Varmazyari et al., 2023). بی‌توجهی به مشارکت عادلانه و شفاف نه تنها منجر به نابرابری در توزیع منافع اقتصادی می‌شود، بلکه ممکن است سبب تشدید احساس محرومیت و نارضایتی در میان این گروه‌ها شود. رویز-

بالستروس و گونزالس-پورتیلو (۲۰۲۴) در مطالعه‌ی خود، چگونگی محدودسازی عامدانه‌ی گردشگری توسط جامعه‌ی محلی برای حفظ کیفیت زندگی خود را در مناطق روستایی اندلس اسپانیا بررسی کرده و دیدگاه‌های مرسوم درباره گردشگری را به چالش کشیده‌اند و هم‌زمان، استقلال روستاییان را در ایجاد تعادل بین اولویت‌های اقتصادی و سبک زندگی نشان داده‌اند.

به‌طور کلی، فقدان مالکیت جامعه‌ی محلی، مداخله‌ی دولتی و وابستگی جوامع محلی به دولت، بی‌تفاوتی در بین اعضای جامعه نسبت به ابتکارات دولتی، سطح پایین اعتماد به دولت‌های محلی، مشارکت پایین، نبود نهادهای مردمی و رهبری محلی، ضعف در حکمرانی همیارانه^۱، سلطه‌ی نخبگان و دسته‌بندی^۲ در جامعه‌ی محلی و در نتیجه، نابرابری در توزیع منافع، ضعف برنامه‌ها و سیاست‌های حمایتی مرتبط با گردشگری حامی فقرا، ضعف مهارت‌های مدیریتی و زیرساخت‌ها و تعارضات داخلی در جامعه، هنجارها و رویه‌های نامناسب حاکم بر جامعه‌ی محلی، دانش محدود از جمله در مورد نیازهای بازار گردشگری و ناتوانی در رقابت با بازارهای جهانی، از موانع اصلی گردشگری اجتماع‌محور به‌شمار می‌رود (Afshari et al., in press; Kala & Bagri, 2018; Kazemi, Roghangirah & Zarandian, 2024; Saghaei, Javanbakht & Eidi, 2024; & Ramukumba, 2020; Simpson, Saldarriaga & Salas, 2024; Setokoe 2008; Suyatna et al., 2024; Tasci, Croes, & Villanueva, 2023; Yaja, Kumar & Swamy, 2023).

در مطالعه‌ای که ریندراواتی (۲۰۲۳) از طریق مرور نظام‌مند بر ۱۰ مقاله‌ی منتشرشده‌ی بین‌المللی در بازه‌ی زمانی ۲۰۲۲-۲۰۱۸ انجام داد، چالش‌های مشارکت جامعه‌ی محلی در گردشگری پایدار (به‌عنوان بخشی از گردشگری اجتماع‌محور) را در کشورهای در حال توسعه، به سه گروه عمده‌ی عملیاتی، ساختاری و فرهنگی طبقه‌بندی کرد. محدودیت‌های عملیاتی شامل عدم دسترسی به اطلاعات، فقدان ساختارهای تصمیم‌گیری کارآمد، فقدان بسترهای بحث و گفت‌وگو، فقدان دانش و عدم شفافیت و پاسخگویی است.

1. Collaborative Governance

2. Elitism and Factions

محدودیت‌های ساختاری شناسایی شده شامل عدم دسترسی به کارشناسان، توسعه‌ی ضعیف جامعه، کمبود بودجه، فقدان آموزش و سیاست‌گذاری و حکمرانی نامناسب است. در نهایت، موانع فرهنگی شامل سابقه‌ی استعمار، آگاهی جامعه، بی‌اعتمادی، نابرابری قدرت، توزیع نابرابر هزینه‌ها و مزایا و تضاد منافع است.

از سوی دیگر، مطالعات تجربی نشان می‌دهند توسعه‌ی گردشگری اجتماع‌محور، نیازمند جلوگیری از تسلط نهادهای دولتی، حفظ استقلال جامعه‌ی محلی و به رسمیت شناختن قدرت و تمرکز بر نقاط قوت درونی آن، آموزش و ظرفیت‌سازی جوامع محلی، تحقق مشارکت همه‌جانبه‌ی آن‌ها در مدیریت منابع و تصمیم‌گیری‌های کلیدی و در تمام مراحل برنامه‌ریزی و اجرا و توسعه‌ی فناوری‌ها و زیرساخت‌ها است (Imani & Madani, 2024; Kazemi, Roghangirah & Zarandian, 2024; Lemunge, Kiwango & Mwanyoka, 2025; Suyatna et al., 2024; Tasci, Croes, & Villanueva, 2023).

هرچند نتایج تحلیل کتاب‌سنجی کوردووا- بویزا و همکاران (۲۰۲۵) نشان می‌دهد، مطالعات گردشگری روستایی اجتماع‌محور، بین سال‌های ۲۰۰۵ تا ۲۰۲۳ رشد قابل توجهی داشته است؛ اما با وجود این، در خصوص توسعه‌ی گردشگری اجتماع‌محور در مناطق روستایی در ایران، تنها سه مطالعه‌ی تجربی منتشر شده است. بررسی مطالعه‌ی کاظمی و همکاران (۲۰۲۴) نیز که با مرور ۵۸ مطالعه‌ی داخلی در زمینه‌ی مشارکت در گردشگری در بازه‌ی زمانی ۱۴۰۲-۱۳۸۱ انجام شده نیز مؤید همین موضوع است. البته در زمینه‌ی مشارکت جوامع محلی در توسعه‌ی گردشگری روستایی در ایران، مطالعات بیشتری انجام شده است؛ اما محور آن‌ها تأکید بر رویکرد اجتماع‌محور نبوده و عمدتاً به بررسی حمایت ساکنان بومی از توسعه‌ی گردشگری در روستای خود و یا اثرات مشارکت جامعه‌ی محلی در توسعه‌ی گردشگری پرداخته‌اند. سه مطالعه‌ی پیشین در حوزه‌ی گردشگری روستایی اجتماع‌محور نیز با رویکرد کمی انجام شده‌اند (جدول ۱).

ورمزیاری و همکاران (۲۰۲۳) در مطالعه‌ی خود به پنج عامل مهم مشتمل بر شمول‌گرایی و شبکه‌سازی افقی، توانمندسازی و تقویت زیرساخت‌ها، نوآوری باز و تقاضا محوری، حفظ اصالت محلی و انتفاع همه‌ی اقشار از مزایای گردشگری و مشارکت

عادلانه، به عنوان الزامات توسعه‌ی گردشگری اجتماع محور تأکید کرده‌اند. امامی و همکاران (۲۰۲۱) نیز دریافتند که شاخص‌های اقتصادی، زیست‌محیطی، اجتماعی و مدیریتی، به ترتیب بیشترین تأثیر را بر شاخص توسعه‌ی گردشگری اجتماع محور در روستاهای استان گیلان گذاشته‌اند. ایشان راهکارهایی مانند نظرسنجی از جامعه‌ی محلی و برگزاری نشست‌های مشترک و حمایت از توسعه‌ی نهادهای غیردولتی فعال در حوزه‌ی گردشگری با هدف جلب مشارکت مردم در کلیه‌ی مراحل برنامه‌ریزی گردشگری را لازمه‌ی توسعه‌ی گردشگری اجتماع محور در روستاهای مربوطه دانسته‌اند.

از سوی دیگر سقایی، جوانبخت و عیدی (۲۰۲۴) در پژوهشی با عنوان ارزیابی شکل‌گیری گردشگری اجتماع محور در نواحی روستایی استان گلستان، با استفاده از رویکرد ارزیابی استراتژیک و تحلیل عاملی، نشان دادند که شاخص‌های اقتصادی (مانند اشتغال و درآمد) و اجتماعی - فرهنگی (مانند مشارکت و توانمندسازی جوامع محلی)، بیشترین تأثیر را در شکل‌گیری این نوع گردشگری دارند. این پژوهش، اتخاذ راهبرد محافظه‌کارانه را برای توسعه‌ی گردشگری اجتماع محور در استان گلستان پیشنهاد داده است.

جدول ۱. پیشینه‌ی مطالعات توسعه‌ی گردشگری اجتماع محور در نواحی روستایی

| کد | مؤلفان | هدف | جامعه‌ی آماری | روش‌شناسی |
|----|-------------------------------|--|---|--------------------------------|
| ۱ | Afshari et al. (2024) | ارزیابی اثرات گردشگری جامعه‌محور بر توسعه‌ی روستایی | سرپرستان روستاهای هدف گردشگری استان مرکزی | کمی - مدل‌سازی معادلات ساختاری |
| ۲ | Emami, Fatemeh et al. (2021) | بررسی متغیرهای کلان توسعه بر گردشگری روستایی اجتماع محور | روستاییان استان گیلان | کمی - تحلیل مسیر |
| ۳ | Ghanian & Hasheminejad (2016) | تحلیل انگیزاننده‌های مشارکت در توسعه گردشگری پایدار از دیدگاه ساکنان محلی منطقه حفاظت‌شده‌ی دز | ساکنان هفده روستای منطقه‌ی حفاظت‌شده‌ی دز | کمی - مقایسه‌ی میانگین |

ادامه جدول ۱.

| کد | مؤلفان | هدف | جامعه‌ی آماری | روش‌شناسی |
|----|--|--|---|--|
| ۴ | Heydari, Rezvani & Badri (2016) | بررسی عوامل مؤثر بر نگرش جامعه‌ی محلی به مشارکت در ایجاد و توسعه‌ی گردشگری کشاورزی | نواحی روستایی بخش مرکزی شهرستان تنکابن | کمی - تحلیل مسیر |
| ۵ | Imani & Madani (2024) | تحلیل نقش مشارکت و توسعه‌ی روستایی در گردشگری روستایی و توسعه‌ی اشتغال پایدار | کارشناسان و متخصصان گردشگری | آمیخته - تحلیل مضمون و فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی |
| ۶ | Kala & Bagri (2018) | بررسی موانع مشارکت جامعه‌ی محلی در توسعه‌ی گردشگری | سه روستا از ایالت اوتاراکنده، هند | کیفی - تحلیل مضمون |
| ۷ | Kazemi, Roghangirah & Zarandian (2024) | مرور مشارکت در گردشگری | ۵۸ مقاله از پایگاه‌های جهاد دانشگاهی، نورمگز، مگیران و گوگل اسکولار | مرور سیستماتیک |
| ۸ | Keyim (2018) | تدوین رویکرد حکمرانی مشارکتی گردشگری اجتماع‌محور | روستای وونیسلاتی فنلاند | کیفی - تحلیل مضمون |
| ۹ | Kolahi, Azimi Saqin & Hatami Yazd (2023) | ساماندهی تالاب بزنگان از طریق ظرفیت‌سازی و مشارکت اجتماعی | نهادهای محلی و دولتی و همچنین زنان و مردان روستاهای حوضه‌ی تالاب بزنگان | تحقیق در عمل و SWOT |
| ۱۰ | Lemunge, Kiwango & Mwanyoka (2025) | مرور گردشگری اجتماع‌محور با تمرکز بر ژئوسایت‌ها و ویژگی‌های میراث فرهنگی | ۱۱۳ مقاله از پایگاه‌های اسکوپوس، وب‌آوساینس، ساینس دایرکت | مرور سیستماتیک |

| روش شناسی | جامعه‌ی آماری | هدف | مؤلفان | کد |
|--|---|---|--|----|
| کمی - T تک‌نمونه‌ای، خی دو، رتبه‌ای فریدمن و کای دو توافقی | زنان روستایی در روستاهای هدف گردشگری منطقه‌ی اورامان | سنجش رابطه‌ی مشارکت در فعالیت‌های گردشگری با بهزیستی ذهنی زنان روستایی (مطالعه‌ی موردی: منطقه‌ی اورامان) | Mohammadi, Talati & Mohammadi (2017) | ۱۱ |
| کمی - مدل‌سازی معادلات ساختاری | ساکنان پنج روستای نزدیک به مجموعه‌ی تخت جمشید | بررسی عامل‌های مؤثر بر درک ساکنان بومی نسبت به حمایت از توسعه‌ی پایدار گردشگری در تخت جمشید | Najarzadeh & Nematollahi (2018) | ۱۲ |
| مرور سیستماتیک | ۱۰ مقاله از پایگاه اسکوپوس | تحلیل چالش‌های جامعه‌ی محلی در مشارکت گردشگری پایدار در کشورهای در حال توسعه | Reindrawati (2023) | ۱۳ |
| کیفی - قوم‌نگاری | روستاییان و متخصصان مرتبط با مناطق روستایی شهر بینالاوریا، اندلس اسپانیا | بررسی نقش جامعه‌ی محلی در محدودسازی عامدانه‌ی گردشگری | Ruiz- Ballesteros & González- Portillo (2024) | ۱۴ |
| کمی - تکنیک دلفی و تحلیل عاملی | کارشناسان و متخصصان گردشگری | ارزیابی استراتژیک قابلیت‌های شکل‌گیری گردشگری اجتماع‌محور در نواحی روستایی استان گلستان* | Saghaei, Javanbakht & Eidi (2016) | ۱۵ |
| آمیخته - تحلیل مضمون و مقایسه میانگین و ضریب همبستگی | فعالان گردشگری روستایی، کارکنان دولت‌های محلی و رهبران محلی کشاورزی استان ریکائورته، بویاکا، کلمبیا | تحلیل ادراک و ظرفیت جامعه برای اقدام جمعی پیرامون توسعه‌ی گردشگری روستایی اجتماع‌محور | Saldarriaga & Salas (2024) | ۱۶ |

ادامه جدول ۱.

| کد | مؤلفان | هدف | جامعه آماری | روش شناسی |
|----|----------------------------------|--|--|---------------------------|
| ۱۷ | & Setokoe Ramukumba, (2020) | بررسی چالش‌های مشارکت روستاییان در توسعه گردشگری | جامعه روستایی نکیلنی، استان کیپ شرقی، آفریقای جنوبی | کیفی - تحلیل مضمون |
| ۱۸ | Simpson (2008) | تعریف و بررسی ابتکارات گردشگری منفعت‌رسان به جوامع محلی | -- | -- |
| ۱۹ | Suyatna et al. (2024) | ارائه‌ی تحلیلی جامع از اجرای گردشگری اجتماع‌محور، برای افزایش رفاه جامعه محلی | روستای انگلانگران، اندونزی | کیفی - رهیافت مشارکتی |
| ۲۰ | Tasci, Croes & Villanueva (2023) | ارزیابی نقطه‌ی تعادل نش و اصل آناکارنینا در رابطه با گردشگری اجتماع‌محور، بازاریابی مشارکتی مقصد و برندسازی استراتژیک مقصد | ساحل مرکزی اقیانوس آرام کاستاریکا | کیفی - تحلیل مضمون |
| ۲۱ | Varmazyari et al. (2023) | تحلیل مؤلفه‌های توسعه گردشگری اجتماع‌محور در مناطق روستایی* | روستاییان بالای ۱۵ سال روستاهای هدف گردشگری شهرستان‌های مریوان و سروآباد | کمی - تحلیل عاملی اکتشافی |
| ۲۲ | Yaja, Kumar & Swamy (2023) | بررسی موانع مشارکت در گردشگری روستایی | ساکنان بخش سوبانسیری سفلی، آروناچال پرادش، شمال شرقی هند | کمی - آماره‌های توصیفی |

یادداشت: مطالعات ستاره‌دار، مطالعاتی هستند که در مورد گردشگری اجتماع‌محور در مناطق روستایی در داخل کشور انجام و منتشر شده‌اند.

همان‌طور که مشخص است، سه پژوهش فوق، قادر به کشف روایت‌های عمیق جامعه‌ی محلی، چالش‌های پنهان، مانند تضادهای درونی یا نگرانی‌های جوامع محلی نبوده‌اند.

لذا مطالعه‌ی حاضر با اتخاذ رویکرد کیفی، خلأ پژوهش‌های قبلی در کشور را در زمینه‌ی واکاوی عمیق موانع تعامل فعال جوامع محلی روستایی در توسعه‌ی گردشگری را پر کرده و لایه‌های ناگفته‌ی تجربه‌ی ذی‌نفعان محلی را آشکار می‌کند. با توجه به نیازمندی‌های محلی متفاوت نواحی روستایی، زمانی می‌توان راهکارهای عملی، متناسب و مرتبط برای توسعه‌ی گردشگری اجتماع‌محور ارائه کرد که در گام نخست، به‌صورت عمیق، موانع مربوطه مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرند.

روش

این تحقیق با استفاده از رویکرد کیفی و راهبرد نظریه‌ی زمینه‌ای انجام شده است؛ چرا که توسعه‌ی گردشگری اجتماع‌محور در نواحی روستایی، در گرو واکاوی عمیق روایت‌ها و نقل قول‌های روستاییان است. مطالعه‌ی حاضر در ۹ روستای هدف گردشگری در شهرستان‌های مریوان و سروآباد (کانی‌سانان، نی، دره تفی، ینگیجه، رزاب، دزلی، بلبر، هورامان تخت و نی‌آباد) از توابع استان کردستان انجام شده است. بیشتر این روستاها در مناطق کوهستانی و اطراف دریاچه‌ها قرار گرفته‌اند که خود از جاذبه‌های اصلی گردشگری است. روستاهایی مانند نی و کانی‌سانان به‌دلیل نزدیکی به دریاچه‌ی مریوان و طبیعت سرسبز اطراف، محبوبیت ویژه‌ای دارند. این زیبایی‌های طبیعی شامل جنگل‌ها، رودخانه‌ها و مناظر کوهستانی می‌شود که در هر فصل سال، گردشگران را جذب می‌کند. البته هر روستا دارای جاذبه‌های خاص خود است که می‌تواند تجربه‌ای منحصربه‌فرد برای بازدیدکنندگان فراهم کند. به‌عنوان مثال، روستای هورامان تخت با بافت پلکانی و هتل‌های محلی، شرایط مناسبی برای اقامت و تجربه‌ی فرهنگ محلی را به گردشگران ارائه می‌دهد. همچنین، حضور مکان‌های تاریخی و طبیعی مانند آبشار بلبر و غار کونه شم شم، به غنای این جاذبه‌ها افزوده است. تعداد خانوارها و پراکندگی جمعیت، این امکان را فراهم می‌آورد که خدمات مختلفی به بازدیدکنندگان ارائه شود.

داده‌های مطالعه‌ی حاضر از طریق مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته با ۴۰ نفر از مالکان اقامتگاه‌های بومگردی، ساکنان محلی و مسئولان استانی و شهرستانی جمع‌آوری شده است. دامنه‌ی سنی افراد مورد مطالعه بین ۱۸ تا ۷۰ سال بوده و شامل ۲۳ نفر مرد و ۱۷ نفر زن می‌شود. این تنوع سنی و جنسیتی امکان جمع‌آوری نظرات جامع‌تر و متنوع‌تری را فراهم کرده است. در ضمن، بر اساس سطح تحصیلات، ۶۳ درصد از نمونه‌ها دارای تحصیلات بالای دیپلم و دانشگاهی بوده و ۱۲ درصد از افراد مورد مطالعه سواد خواندن و نوشتن دارند. این توزیع تحصیلی به جذب نظرات افرادی با شناخت علمی و تجربی از موضوع کمک کرده است. نمونه‌گیری به روش گلوله‌برفی و با استفاده از اشباع نظری و حداکثر واریانس انجام شده است.

انتخاب گروه‌های مختلف افراد، با هدف مثلث‌سازی، در راستای ارتقای روایی و پایایی نتایج تحقیق انجام شد. به‌طور کلی، به‌منظور ارزیابی اعتماد یا پایایی تحقیق، علاوه بر اخذ بازخورد مشارکت‌کنندگان، از روش معرفی‌شده‌ی لینکلن و گوبا به نام اعتمادپذیری بهره گرفته شد که مشتمل بر چهار معیار باورپذیری، اطمینان‌پذیری، تأییدپذیری و انتقال‌پذیری می‌باشد (Connelly, 2016).

سؤالات مصاحبه بر اساس اهداف پژوهش طراحی و توسط متخصصان بازنگری شدند تا ضمن حفظ دقت، داده‌های معتبر و متنوعی گردآوری شود. برای تحلیل داده‌ها، از روش کدگذاری در سه مرحله استفاده شد. پس از غربال‌گری و بررسی نقل قول‌ها، در مرحله‌ی دوم، کدگذاری باز انجام شد. سپس در مرحله‌ی کدگذاری محوری (انتخابی)، مفاهیم و مقوله‌های نهایی به‌طور دقیق‌تر تحلیل شدند تا الگوی نظری منسجمی از داده‌ها استخراج گردد. بر این اساس از مجموع کدهای باز، ۱۴ مفهوم کلی‌تر به‌عنوان کد محوری انتخاب شدند. از این تعداد کد محوری، ۵ کد به توصیف وضع موجود گردشگری در منطقه پرداخته است و ۹ کد محوری دیگر نیز نمایانگر چالش‌ها و موانع اصلی عدم توسعه‌ی گردشگری اجتماع محور هستند. طی انجام تمام مراحل، برای اعتبارسنجی داده‌ها و تحلیل نتایج، از روش مرور مجدد و مقایسه‌ی دائمی استفاده شد. این روش به پژوهشگر این امکان را می‌دهد که در هر مرحله از تحلیل داده‌ها، تطابق و تفاوت‌ها را شناسایی و مفاهیم اصلی

را پالایش کرده و به درک دقیق‌تری از داده‌ها برسد. به این ترتیب، تحلیل و تفسیر داده‌ها با دقت و عمیق‌ترین درک از پدیده‌ها انجام شد. در ادامه، یافته‌های به‌دست آمده به تشریح بیان می‌شود.

یافته‌ها

یافته‌های به‌دست آمده از این مطالعه در دو بخش مجزا مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. ابتدا به صورت مختصر تصویری از وضعیت موجود گردشگری در منطقه از دیدگاه ساکنان محلی مورد بررسی قرار گرفته است. در بخش دوم از یافته‌ها، به مهم‌ترین چالش‌ها و موانع توسعه‌ی گردشگری اجتماع محور پرداخته شده است.

۴-۱ وضعیت موجود گردشگری روستایی

گردشگری در روستاهای مورد مطالعه، با چالش‌هایی همچون مشارکت پایین و توزیع ناعادلانه‌ی منابع، اقتصاد نامتوازن، تغییرات فرهنگی، تعارضات اجتماعی و آلودگی محیط‌زیست مواجه است. بسیاری از مردم احساس می‌کنند که در تصمیم‌گیری‌ها نقشی ندارند و از مزایای اقتصادی گردشگری بهره‌مند نمی‌شوند. یکی از ساکنان محلی که به شغل کشاورزی اشتغال دارد، در این زمینه می‌گوید: «ما فقط شاهد ورود گردشگران هستیم، اما هیچ درآمدی نصیب ما نمی‌شود». به همین دلیل، گردشگری برای چنین روستاییانی، بیشتر یک پدیده‌ی بیرونی است تا یک فرصت اقتصادی. از سوی دیگر، افزایش ورود گردشگران مشکلاتی مانند تغییرات فرهنگی و آلودگی محیط‌زیستی را به همراه داشته است: «ورود گردشگران باعث شده که جوانان سبک زندگی خود را تغییر دهند و برخی از سنت‌های ما در حال فراموشی است». موضوع آلودگی محیط‌زیست در این مناطق، با تخریب مراتع و نابودی گونه‌های کمیاب گیاهی، به عنوان مثال لاله‌های واژگون همراه است. در ادامه در جدول ۲ به تفصیل به بررسی مفاهیم کدگذاری باز و محوری در رابطه با وضع موجود گردشگری پرداخته شده است.

جدول ۲. وضعیت موجود گردشگری روستایی

| کد محوری | کد باز | نقل قول |
|---|--|---|
| مشارکت پایین روستاییان و وابستگی به مشاغل سنتی | عدم نقش آفرینی در تصمیم‌گیری‌ها (۱۹) | تا به حال کسی از ما در رابطه با برنامه‌های توسعه‌ی گردشگری نظر نخواسته است. |
| | | ما تا به حال نشده در جلسات دهیاری و شورای روستا حضور داشته باشیم. |
| | احساس عدم تأثیر (۱۹) | ساله‌است مشکلاتمان را مطرح می‌کنیم ولی هیچ سازمانی کار خاصی نکرده است. |
| | | هیچ کاری از دست ما بر نمی‌آید. |
| | وابستگی به مشاغل سنتی (۱۵) | ما هنوز دامداری می‌کنیم مثل صد سال پیش. |
| | | پدر و پدر بزرگم کشاورز بوده‌اند و من هم همین کار را می‌کنم. بعضی از صنایع دستی هنوز به روش‌های خیلی سنتی تولید می‌شود و بازارپسند نیست. |
| اقتصاد نامتوازن | توزیع ناعادلانه‌ی منابع (۱۸) | آن‌هایی که روی جاده‌ی اصلی مغازه دارند فقط از گردشگران کسب درآمد می‌کنند. |
| | | حتی یک ریال هم از درآمد گردشگری به ما نرسیده است. ورود گردشگر فقط برای آن‌هایی که خانه برای اجاره به مسافران دارند خیلی درآمدزا است. |
| | | گردشگر که میاد به نفع مغازه‌داران صنایع دستی و سایت‌های گردشگری است نه همه. |
| | درآمد ناپایدار از گردشگری (۱۱) | در بعضی از ماه‌های سال خیلی گردشگر داریم و در بعضی ماه‌ها حتی یک نفر هم نمی‌آید. |
| | | در دوران کرونا اصلاً مسافر نداشتیم. |
| | | نمی‌توانیم روی درآمدش حساب کنیم، چون همیشگی نیست. |
| تغییرات فرهنگی | تضعیف سنت‌ها و تقلید از سبک زندگی شهری (۹) | سبک زندگی جوانان و زنان خیلی شبیه شهری‌ها شده است. پدران می‌گویند باید سنت‌ها را حفظ کرد، ولی جوانان می‌خواهند مثل شهرها زندگی کنند. |
| | | دیگر کمتر کسی قصه‌ها و حکایت‌های قدیمی را بلد است یا تعریف می‌کند. |
| | تضعیف هویت محلی (۹) | در هنگام صحبت به زبان کردی خیلی از کلماتی که به کار برده می‌شوند فارسی هستند. |
| | | |

ادامه جدول ۲.

| کد محوری | کد باز | نقل قول |
|------------------|---|--|
| تعارضات اجتماعی | اختلاف بین نسل‌ها (۱۳) | نسل قدیم به حفظ سنت‌ها علاقمند است، ولی نسل جدید به تغییر سنت‌ها. |
| | | دخترم علاقمند به برقراری ارتباط با مسافران است، اما من اصلاً خوشم نمی‌آید. |
| | | پدرم با آمدن گردشگر و مسافر به روستا مخالف است، اما من استقبال می‌کنم. |
| | رفتار خارج از عرف برخی گردشگران (۷) | بعضی از گردشگران با تیپ‌هایی وارد روستا می‌شوند که مورد قبول روستاییان نیست. بعضی از گردشگران در فضای عمومی رفتار نامناسب دارند. |
| آلودگی محیط‌زیست | تخریب طبیعت (۱۷) | برای روشن کردن آتش از شاخ و برگ درختان استفاده می‌کنند. |
| | | برخی از گردشگران اقدام به کندن گل‌ها و گیاهان کمیاب مانند گل لاله‌ی واژگون می‌کنند. |
| | افزایش زباله و کمبود سیستم بازیافت (۱۶) | گردشگران ماشین‌های خود را وارد مراتع می‌کنند. |
| | | بعضی از گردشگران اصلاً رعایت نمی‌کنند و زباله‌هایشان را در طبیعت رها می‌کنند. در مسیرهای پیاده‌روی سطل زباله وجود ندارد. بعد از خروج گردشگران، انبوهی از زباله باقی می‌ماند که از بین بردن آن‌ها برایمان خیلی دشوار است. |

منبع: یافته‌های تحقیق

۴-۲ موانع توسعه‌ی گردشگری اجتماع محور

بر اساس تحلیل مصاحبه‌ها، موانع عمده‌ای در مشارکت فعالانه‌ی جوامع محلی در توسعه‌ی گردشگری روستایی و انتفاع عادلانه از آن وجود دارد که در ۹ محور اصلی قابل دسته‌بندی هستند. این موانع در ادامه با ذکر نقل قول‌هایی، به تفکیک مورد تبیین قرار گرفته‌اند.

• مدیریت برونزای طرح‌های گردشگری روستایی

این کد محوری به چالش‌هایی اشاره دارد که در نتیجه‌ی تصمیم‌گیری‌های خارج از بستر محلی و بدون مشارکت واقعی جامعه‌ی روستایی به وجود آمده‌اند. در بسیاری از مناطق مورد مطالعه، برنامه‌ریزی توسعه‌ای همچنان بر اساس الگوی متمرکز، بالا به پایین و بدون مشارکت واقعی ساکنان محلی انجام می‌شود. این وضعیت نه تنها باعث ضعف در تناسب برنامه‌ها با نیازهای محلی می‌شود، بلکه حس تعلق، انگیزه و مسئولیت‌پذیری را نیز در میان مردم کاهش می‌دهد. برخی از مشارکت‌کنندگان از تجربه‌های تلخ «شکل نمادین» مشارکت، بدون اثرگذاری واقعی گلایه داشتند. مهم‌ترین کدهای باز مرتبط با این محور شامل موارد زیر هستند:

- مالکیت و مدیریت توسعه توسط افراد خارجی
 - به حاشیه رانده شدن مردم محلی و عدم مشارکت واقعی مردم در تصمیم‌گیری‌ها
 - بی‌توجهی به نقش زنان در گردشگری
- یکی از کدهای باز مهم، مالکیت و مدیریت توسعه توسط افراد خارجی است. تعلق مالکیت پروژه‌ها به افراد غیربومی، موجب نارضایتی عده‌ای از روستاییان شده است. به‌عنوان نمونه یکی از کشاورزان ساکن روستا، مردی ۴۵ ساله که سال‌ها در منطقه فعالیت دارد، چنین بیان کرده است:

«مالکیت اکثر هتل یا اقامتگاه‌های موجود در این منطقه، متعلق به افراد

غیرروستایی است.»

این موضوع به روشنی نشان می‌دهد که ساکنان محلی نه تنها در جریان امور نیستند، بلکه از ابتدا نیز به‌عنوان ذی‌نفع شناخته نشده‌اند. چنین رویکردی منجر به بی‌اعتمادی و حتی مقاومت در برابر اجرای پروژه‌ها می‌شود.

همچنین زنی ۳۸ ساله، خانه‌دار و از ساکنان قدیمی روستا، با اشاره به تمرکز مسئولان بر نظرات اقلیت خاص می‌گوید:

«مسئولان بیشتر به نظرات افراد خاص (نخبگان محلی) توجه می‌کنند تا مردم عادی.»

این برخورد سبب شکل‌گیری نوعی بیگانگی نسبت به پروژه‌ها می‌شود و سطح مشارکت را کاهش می‌دهد. نکته‌ی قابل توجه اینکه، در هیچ یک از پروژه‌های گردشگری در منطقه، نقش زنان به‌عنوان مالک یا مدیر یک پروژه دیده نمی‌شود. در حالی که زنان هم در تولید صنایع دستی فعال هستند و هم در تهیه‌ی غذاهای محلی برای گردشگران نقش آفرینی می‌کنند. در موارد محدودی، زنان روستایی به این نکته اشاره داشتند که حتی زمانی که آن‌ها تجربه یا اطلاعات خاصی درباره‌ی نحوه‌ی مدیریت و توسعه‌ی گردشگری دارند، باز هم مورد توجه قرار نمی‌گیرند.

- نبود نظام پایش و انتقال اطلاعات مدیریتی و شواهد به سطوح تصمیم‌گیری این کد محوری بر ضعف ساختارهای رسمی در شنیدن صدای جوامع محلی و انتقال اطلاعات صحیح از سطح محلی به سطح سیاست‌گذاری و عدم پایش و شفافیت در اجرای پروژه‌ها دلالت دارد. کدهای باز مرتبط با این کد محوری شامل موارد زیر می‌باشند:
 - نبود معیار برای نظارت بر اجرای پروژه‌ها
 - نبود قوانین مشخص برای مدیریت گردشگری
 - نبود ارتباط موثر مسئولان با مردم
 - نبود شفافیت در اجرای پروژه‌ها

- تفاوت‌های فرهنگی ادراک‌شده و نگرانی از پیامدهای منفی این کد محوری بر شکاف عمیق بین ذهنیت جوامع محلی و برنامه‌ریزان توسعه و نگرانی از پیامدهای فرهنگی - اجتماعی توسعه‌ی گردشگری دلالت دارد. این مسئله می‌تواند منجر به مقاومت پنهان یا آشکار در برابر طرح‌ها و کاهش مقبولیت برنامه‌های گردشگری شود. کدهای باز مرتبط شامل موارد زیر می‌شوند:
 - تفاوت میان مفاهیم بومی و غیربومی

- نگرانی از تغییرات فرهنگی و اجتماعی
- برداشت اشتباه از توسعه‌ی گردشگری

برنامه‌ریزان بدون درک «معنای توسعه از دیدگاه ساکنان» (مثلاً توسعه به مثابه‌ی حفظ اصالت‌ها نه جذب توریست به هر قیمت) عمل می‌کنند. این ناهمخوانی نه تنها باعث تعارض در اجرا می‌شود، بلکه حس بیگانگی را در میان جوامع محلی تقویت می‌کند. یکی از مصاحبه‌شوندگان اظهار داشت که توسعه‌ی گردشگری منجر به از بین رفتن بعضی از رسومات سنتی شده است:

«ورود گردشگران به روستا باعث تغییر در نحوه‌ی برگزاری بعضی از مراسم سنتی و مذهبی شده است.»

همچنین در برخی موارد، روستاییان تصور می‌کردند تنها در صورتی می‌توانند وارد فعالیت‌های گردشگری شوند که امکانات لوکس و مدرن داشته باشند؛ به طوری که تصور مردم از اقامتگاه گردشگری چیزی نزدیک به هتل شهری است، نه یک خانه‌ی سنتی با هویت محلی. در حالی که بسیاری از ظرفیت‌های بومی با کمترین امکانات نیز قابل بهره‌برداری است و وجود تصور اشتباه، مانع از ورود جامعه‌ی محلی به فعالیت‌های گردشگری می‌شود. یکی از جوانان روستایی در این باره این گونه اظهار کرد:

«راه‌اندازی یک سایت گردشگری لوکس و زیبا، پول زیادی می‌خواهد؛ من اصلاً نمی‌توانم چنین پولی جور کنم.»

فقدان یک چارچوب شفاف برای مدیریت تأثیرات فرهنگی و توزیع منافع، نه تنها فرصت‌های توسعه را تهدید می‌کند، بلکه به شکل‌گیری انگاره‌هایی مانند «توسعه به مثابه‌ی تهاجم» دامن می‌زند. این چالش، شراکت پایدار بین ذی‌نفعان و موفقیت بلندمدت پروژه‌های اجتماع‌محور را با تردیدهای جدی مواجه می‌سازد.

• عدم تعامل مناسب روستاییان و کارگزاران دولتی

یکی از موانع اصلی توسعه گردشگری در روستاها، نبود تعامل سازنده بین جامعه محلی و دستگاه‌های دولتی است. این فاصله موجب بی‌اعتمادی، انتقال ناکارآمد اطلاعات و عدم بهره‌گیری از ظرفیت‌های مردمی در اجرای طرح‌ها می‌شود.

کدهای باز تشکیل دهنده‌ی این کد محوری شامل موارد زیر است:

- نارضایتی از عملکرد مسئولان
 - ضعف در اعتماد متقابل مردم و مسئولان دولتی
 - فاصله‌ی جغرافیایی بین دستگاه‌های اجرایی و جوامع
- در رابطه با کد باز (نارضایتی از عملکرد مسئولان) که بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است، یکی از ساکنان روستا که زنی ۳۳ ساله و دانش‌آموخته‌ی مقطع کارشناسی بود، این‌گونه اظهار کرد:

«وقتی مسئولان با دهیار و اعضای شورا جلسه برگزار می‌کنند، حتی اطلاع‌رسانی هم نمی‌کنند.»

کدهای باز این کد محوری بر اهمیت ارتباط دوطرفه همراه با اعتماد متقابل بین ساکنان محلی و کارگزاران دولتی تأکید دارد. موضوعی که اگر حل و فصل نشود منجر به نارضایتی و مشارکت حداقلی مردم در برنامه‌های گردشگری می‌شود. همچنین، موضوع فاصله‌ی جغرافیایی بین مسئولان و ساکنان روستایی بسیار حائز اهمیت است. زیرا بر اساس گفته‌ی چند نفر از مردم محلی و دهیاران روستاهای هدف مطالعه، هرچقدر فاصله‌ی روستاها به شهر دورتر باشد، میزان مراجعه‌ی مسئولان به روستا و ارتباط دوسویه با روستاییان کمتر است و از طرفی مراجعه به مسئولان و نهادهای دولتی از سوی مردم محلی دشوارتر است.

• ضعف در هماهنگی بین دستگاه‌های اجرایی

ضعف در هماهنگی بین نهادهای اجرایی، یکی از گلوگاه‌های اصلی عدم توسعه‌ی گردشگری اجتماع‌محور روستایی است. این ضعف نه تنها موجب اتلاف منابع و زمان

می‌شود، بلکه به دلیل سردرگمی و نارضایتی مردم، مشارکت آن‌ها در اجرای طرح‌ها را نیز کاهش می‌دهد. در غیاب مدیریت منسجم و بین‌بخشی، پروژه‌های گردشگری با توقف‌های پیاپی، تصمیمات متضاد و سردرگمی در مجوزها روبه‌رو می‌شوند. کدهای باز تشکیل‌دهنده‌ی این کد محور شامل موارد زیر می‌باشد:

- تضاد در سیاست‌گذاری نهادها
- نبود مدیریت واحد برای اجرای طرح‌های گردشگری
- ناهماهنگی در صدور مجوزها
- نبود هماهنگی بین بخش‌های مختلف

در این بین کدهای باز این کد محوری، کد تضاد در سیاست‌گذاری نهادها، بیشترین فراوانی را داشته است. این مورد به وضوح نشان می‌دهد که ناهماهنگی میان دستگاه‌های مختلف موجب ابهام و سردرگمی ساکنان روستا در زمینه‌ی گردشگری شده است. مصاحبه‌شونده‌ای که مردی ۵۲ ساله، کشاورز و عضو شورای اسلامی روستا بود، در این زمینه اظهار داشت:

«یک اداره می‌گوید گردشگر بیاد اینجا خیلی خوب است و این منطقه رونق می‌گیرد، یک اداره‌ی دیگر نظرش این است که اگر تعداد گردشگران بالا برود مشکل کم‌آبی بیشتر می‌شود!»

هرچند تأمین آب، با توجه به خشکسالی‌های موجود و عدم مدیریت صحیح، یک پارامتر محدودکننده برای توسعه‌ی فعالیت‌های گردشگری است و در صورت عدم آینده‌نگری در این زمینه، طرح‌های مربوطه قابلیت اجرا یا تداوم نخواهند داشت؛ اما به هر حال، این گفته بازتاب آشکاری از تضاد در موضع‌گیری‌های غیررسمی و سردرگمی جامعه‌ی محلی در پی این ناهماهنگی‌ها است. یکی از پیامدهای ناهماهنگی نهادها، توقف اجرای پروژه‌های گردشگری است.

مصاحبه‌شونده‌ای که زنی ۴۰ ساله و فعال در حوزه گردشگری بود، در رابطه با ناهماهنگی نهادها در صدور مجوزهای لازم اظهار کرد:

«هفت سال است که به دنبال گرفتن مجوز برای راه‌اندازی سایت گردشگری هستیم، ولی چون میراث فرهنگی و شهرداری با هم اختلاف دارند، پروژه خوابیده.»

این نقل قول نشان می‌دهد که نبود هماهنگی می‌تواند به نوعی «قفل نهادی» بینجامد که فرصت‌های توسعه‌ی محلی را از بین می‌برد.

• ضعف در آموزش و آشناسازی روستاییان با طرح‌های موفق

نبود آموزش و آشنایی کافی با الزامات و ظرفیت‌های گردشگری، یکی از عوامل کلیدی در بی‌تفاوتی یا حتی مقاومت جامعه‌ی محلی در برابر این صنعت نوپا است. بدون آموزش‌های مهارتی، مشاهده‌ی عینی نمونه‌های موفق و درک سیاست‌های حاکم، انتظار مشارکت فعال از مردم غیرواقع‌بینانه است. کدهای باز تشکیل‌دهنده‌ی این کد محوری شامل موارد زیر است:

- نبود آموزش‌های لازم در حوزه‌ی گردشگری
- دانش محدود از نیازهای گردشگران
- نبود الگوهای موفق گردشگری

روستاییان به‌طور گسترده از نبود آموزش‌های عملی و قابل استفاده در زمینه‌ی گردشگری گلایه داشتند. بیشتر افراد مصاحبه‌شونده، نداشتن دانش کافی درباره‌ی نیازهای گردشگران، نحوه میزبانی، یا فعالیت‌های مرتبط با صنعت گردشگری را مانع بزرگی در ورود به این حوزه می‌دانستند. در همین زمینه، مردی ۲۸ ساله که گاهی از اجاره‌ی منزل شخصی خود به گردشگران کسب درآمد می‌کرد، بیان کرد:

«اگر ما بدانیم چطور از گردشگران پذیرایی کنیم و خدمات بهتری ارائه دهیم، قطعاً درآمد بیشتری خواهیم داشت.»

نداشتن الگو و شناخت نسبت به موفقیت‌های مشابه در مناطق دیگر باعث کاهش انگیزه و ناتوانی در تصور آینده‌ای روشن برای توسعه‌ی گردشگری شده است. مردی ۳۱ ساله، بیکار و ساکن روستا، در این باره چنین اظهار داشت:

«اگه یک بار می‌بردنمون به جایی که طرح گردشگری موفق اجرا شده، شاید بیشتر انگیزه می‌گرفتیم.»

این فقدان تجربه‌ی عینی از موفقیت، مانع شکل‌گیری انگیزه و الهام در میان مردم محلی شده است. این مسئله، نشانه‌ای از ضعف نهادهای مسئول در انتقال اطلاعات کاربردی و نشان دادن الگوهای موفق به ساکنان محلی است.

• ضعف در زیرساخت‌ها و خدمات عمومی

کمبود زیرساخت‌های اولیه در حوزه‌های حمل‌ونقل، اقامت، بهداشت و ارتباطات، یکی از جدی‌ترین موانع برای توسعه‌ی گردشگری پایدار در نواحی روستایی است و سبب می‌شود جامعه‌ی محلی، اطمینان خاطر لازم از ورود موفقیت‌آمیز به گردشگری را نداشته باشد. کدهای باز تشکیل‌دهنده‌ی این کد محوری شامل موارد زیر است:

- نبود راه‌های دسترسی مناسب
- کمبود امکانات رفاهی مناسب
- کمبود امکانات بهداشت مناسب
- کمبود مراکز اقامتی مناسب
- عدم دسترسی مناسب به وسایل ارتباط جمعی
- ضعف تبلیغات گردشگری

راه‌های ارتباطی نامناسب، یکی از پرتکرارترین گلایه‌های افراد روستایی بود. جاده‌های خاکی و سخت‌گذر نه تنها مانع ورود گردشگر می‌شود، بلکه حتی روستاییان را نیز برای توسعه‌ی گردشگری دلسرد می‌کند. یک مرد ۳۸ ساله که راننده‌ی محلی است، در این باره گفت:

«همین که برف و باران میاد، آمد و رفت به روستا خیلی سخت می شه.»

این نقل قول به خوبی نشان می دهد که ضعف در زیرساخت اولیه، نگاه بدبینانه ای را نسبت به امکان پذیری توسعه ی گردشگری ایجاد کرده است. بسیاری از افراد اشاره کردند که نبود ساده ترین امکانات مثل سرویس بهداشتی یا محل اقامت قابل قبول باعث نارضایتی گردشگران و کاهش تمایل آن ها به بازگشت می شود. زنی ۴۵ ساله که فروشنده ی صنایع دستی بود، بیان کرد:

«یه دستشویی تمیز نداریم که مسافر استفاده کنه، بعد انتظار داریم باز هم

به اینجا بیاد!»

این اظهارات نشان می دهد که مردم به خوبی ارتباط بین کیفیت خدمات زیرساختی و رضایت گردشگران را درک کرده اند.

• ضعف در بنیه ی مالی روستاییان و نبود ضوابط حمایتی

ضعف بنیه ی مالی روستاییان، در کنار پیچیدگی های نظام حمایتی و اعتباری کشور، عملاً امکان مشارکت در طرح های گردشگری را برای بخش بزرگی از جامعه ی روستایی محدود کرده است. اگرچه انگیزه و تمایل در میان بسیاری از افراد وجود دارد، اما نبود سرمایه ی اولیه، دسترسی سخت به تسهیلات و نبود حمایت هدفمند، باعث می شود تنها گروهی محدود بتوانند وارد این حوزه شوند. این وضعیت، نابرابری و بی عدالتی را در مسیر توسعه ی گردشگری روستایی تقویت می کند. کدهای باز تشکیل دهنده ی این کد محوری شامل موارد زیر است:

- دشواری در دریافت تسهیلات بانکی
- نبود برنامه های حمایتی برای اقشار کم درآمد
- ناتوانی مالی برای راه اندازی کسب و کار گردشگری
- نبود تضمین بازگشت سرمایه

بسیاری از مشارکت‌کنندگان به تجربه‌های ناموفق خود در دریافت وام یا تسهیلات اشاره داشتند. شرایط سخت، نیاز به ضامن‌های معتبر و نبود اعتماد نهادی نسبت به روستاییان از موانع جدی در این زمینه محسوب می‌شود. در همین رابطه، مردی ۳۹ ساله که دامدار است، چنین توضیح داد:

«چند بار برای وام اقدام کردیم، ولی گفتن ضامن ندارین. خب ما که کسی رو تو شهر نداریم.»

این اظهار نظر نشان می‌دهد که نظام بانکی موجود، متناسب با شرایط زندگی و دارایی‌های مردم روستا طراحی نشده و عملاً فرصت بهره‌گیری از حمایت‌های مالی را از آن‌ها سلب کرده است. کد باز مهم دیگر با عنوان «ناتوانی مالی برای ایجاد اقامتگاه یا فعالیت گردشگری» است و بسیاری از خانواده‌ها را حتی با وجود انگیزه‌ی بالا از ورود به عرصه‌ی گردشگری محروم کرده است. زنی ۴۲ ساله که در خانه‌ای قدیمی در بافت تاریخی روستا زندگی می‌کرد، گفت:

«حتی برای ساخت یه اتاق مهمان نمی‌تونیم پول جور کنیم. اگه کمک کنن، ما آماده‌ایم.»

این گفته نشان می‌دهد که برخی از مردم، با وجود تمایل برای مشارکت، فاقد امکان مالی برای برداشتن گام نخست هستند. کد باز «نبود برنامه‌های حمایتی برای اقشار کم‌درآمد» که هرچند نسبت به سایر موارد کمتر تکرار شده، اما اهمیت آن در تعیین عدالت اجتماعی در دسترسی به منابع و فرصت‌های توسعه‌ی گردشگری قابل توجه است. نبود سیاست‌های خاص برای حمایت از افراد کم‌درآمد، باعث می‌شود آن‌ها همچنان در حاشیه باقی بمانند. در رابطه با کد باز «نبود تضمین بازگشت سرمایه»، یک جوان محلی می‌گوید:

«من خیلی نگرانم از اینکه در یه سایت گردشگری سرمایه‌گذاری کنم و ورشکست بشم.»

• ضعف در سازماندهی درونی روستا

سازماندهی اجتماعی ضعیف در سطح روستا، مانع بزرگی برای تحقق توسعه مبتنی بر مشارکت است. نبود نهادهای مردمی، ضعف در اعتماد بین افراد و عدم شکل‌گیری اهداف مشترک، باعث می‌شود ظرفیت‌های انسانی بالقوه بلااستفاده باقی بمانند. در نبود ساختارهای محلی، حتی در صورت وجود فرصت‌های بیرونی، امکان بسیج اجتماعی برای استفاده از این فرصت‌ها فراهم نمی‌شود. بنابراین، یکی از پیش‌نیازهای اساسی برای توسعه‌ی گردشگری اجتماع‌محور، سازمان‌دهی درون‌روستایی است. کدهای باز تشکیل‌دهنده‌ی این کد محوری شامل موارد زیر است:

- نبود تشکل‌ها و انجمن‌های محلی فعال

- فردگرایی و همکاری نکردن مردم با یکدیگر

- ضعف رهبری محلی کارآمد و مورد اعتماد

در اغلب مصاحبه‌ها، به نبود نهادهای مردمی سازمان‌یافته‌ای که بتوانند ظرفیت‌های محلی را مدیریت و بسیج کنند، اشاره شده است. در همین راستا، زنی ۳۷ ساله که دانش‌آموخته‌ی رشته‌ی علوم اجتماعی بود، اظهار کرد:

«اگه یه انجمن مردمی قوی داشتیم، می‌تونستیم برای گردشگری کاری

کنیم، ولی متأسفانه نداریم.»

این گفته نشان می‌دهد که ظرفیت فکری و تخصصی در برخی افراد وجود دارد، اما در غیاب ساختار جمعی، این پتانسیل بالفعل نمی‌شود. سازماندهی قوی محلی، بستر هماهنگی و جذب حمایت‌های بیرونی را فراهم می‌سازد. «فردگرایی و همکاری نکردن مردم با یکدیگر»، کد باز دیگر با اهمیت بالا است. یکی از چالش‌های فرهنگی مهم در مسیر سازماندهی محلی، روحیه‌ی فردگرایی و بی‌اعتمادی نسبت به همکاری‌های گروهی است. این مسئله، شکل‌گیری هرگونه ساختار منسجم را دشوار می‌سازد. در این خصوص، مردی ۴۸ ساله که باغدار است و تجربه‌ی عضویت در شورا را داشته، گفت:

«اینجا هر کس ساز خودش رو می‌زنه، کسی حاضر نیست با دیگری کار کنه.»

گرچه فقط چند مصاحبه‌شونده به کد باز «ضعف در رهبری محلی کارآمد مورد اعتماد» اشاره کردند، اما اهمیت این نکته در زمینه‌ی ارتباط بین مردم و نهادهای دولتی یا سرمایه‌گذاران بیرونی بسیار بالا است. نبود چنین افرادی موجب می‌شود خواسته‌ها و نیازهای مردم، بی‌واسطه و بدون هماهنگی پیگیری شود و اغلب بی‌نتیجه بماند. به‌طور کلی، مفاهیم این کد محوری بر حوزه‌های زیر دلالت دارند: حوزه‌ی نهادی و اجتماعی: نیاز به نهادسازی درون‌زا، انجمن‌ها و شوراهای مردمی، حوزه‌ی فرهنگی و روان‌شناختی اجتماعی: فردگرایی، اعتماد اجتماعی، روحیه‌ی مشارکتی، حوزه‌ی توسعه‌ی مشارکت‌محور: نبود ساختار برای جلب مشارکت جمعی و استفاده از ظرفیت‌های انسانی. در جدول ۳ هر یک از کدهای باز در قالب مفاهیم کلی‌تر تحت عنوان کدهای محوری قرار گرفته‌اند. این دسته‌بندی به‌منظور درک بهتر موانع و چالش‌های مشارکت مردم محلی در توسعه‌ی گردشگری روستایی، در مسیر تحقق گردشگری اجتماع‌محور صورت گرفته است.

جدول ۳. کدهای باز و محوری

| کد محوری | کد باز | نقل قول |
|---|--|--|
| مدیریت برون‌زای طرح‌های گردشگری روستایی | مالکیت و مدیریت توسعه توسط افراد خارجی (۲۰) | پروژه‌ها توسط سرمایه‌گذاران خارجی مدیریت می‌شود و ما هیچ کنترلی نداریم. مالک اقامتگاه‌ها افراد غیرروستایی هستند. |
| | به حاشیه رانده شدن مردم محلی و عدم مشارکت واقعی مردم در تصمیم‌گیری‌ها (۱۹) | مسئولان بیشتر به نظرات افراد خاص (نخبگان محلی) توجه می‌کنند تا مردم عادی. شعار مشارکت مردم فقط ظاهری است و در عمل اتفاقی نمی‌افتد. |
| | بی‌توجهی به نقش زنان در گردشگری (۱۹) | در هیچ یک از تصمیم‌گیری‌ها یا مدیریت پروژه‌ها، زنان دخالت داده نشده‌اند. |

ادامه جدول ۳.

| کد محوری | کد باز | نقل قول |
|--|--|---|
| نبود نظام پایش و انتقال اطلاعات مدیریتی و شواهد به سطوح تصمیم‌گیری | نبود معیار برای نظارت بر اجرای پروژه‌ها (۸) | هیچ شاخص مشخصی برای ارزیابی اثرات گردشگری وجود ندارد. |
| | نبود قوانین مشخص برای مدیریت گردشگری (۱۰) | قوانین مشخصی در زمینه‌ی مدیریت گردشگری وجود ندارد. |
| | نبود ارتباط مؤثر مسئولان با مردم (۷) | ما نمی‌توانیم مشکلاتمان را به‌درستی به گوش مسئولان برسانیم. |
| | نبود گزارش‌های شفاف و دوره‌ای از اجرای پروژه‌ها (۱۴) | پروژه‌ها بدون شفافیت کامل اجرا می‌شوند و مردم از جزئیات مطلع نیستند. ما گزارشی از پیشرفت یا نتایج پروژه‌ها نمی‌بینیم. |
| تفاوت‌های فرهنگی ادراک‌شده و نگرانی از پیامدهای منفی | تفاوت میان مفاهیم بومی و غیربومی (۱۵) | دیدگاه گردشگران با واقعیت‌های زندگی ما بسیار متفاوت است. بعضی از گردشگران فکر می‌کنند می‌توانند همه‌چیز را با پول بخرند. |
| | نگرانی از تغییرات فرهنگی و اجتماعی (۱۳) | گردشگری باعث تغییراتی در نحوه‌ی برگزاری مراسم سنتی و فرهنگی شده است. ما نگران هستیم سبک زندگی جوانان روستا تحت تأثیر گردشگران قرار گیرد. |
| | برداشت اشتباه از توسعه گردشگری (۱۰) | راه‌اندازی یک سایت گردشگری لوکس و زیبا، پول زیادی می‌خواهد؛ من اصلاً نمی‌توانم چنین پولی جور کنم. |
| عدم تعامل مناسب روستاییان و کارگزاران دولتی | نارضایتی از عملکرد مسئولان (۱۶) | مردم از عملکرد مسئولان در زمینه‌ی گردشگری راضی نیستند. |
| | ضعف در اعتماد متقابل مردم و مسئولان دولتی (۱۵) | بین مردم و مسئولان اعتماد کافی وجود ندارد. |
| | فاصله جغرافیایی بین دستگاه‌های اجرایی و جوامع (۹) | دفاتر مسئولان دور از روستاها هستند و دسترسی به آن‌ها سخت است. |

ادامه جدول ۳.

| کد محوری | کد باز | نقل قول |
|---|---|---|
| ضعف در هماهنگی بین دستگاه‌های اجرایی | تضاد در سیاست‌گذاری نهادها (۱۳) | یک اداره می‌گوید گردشگر بیاد اینجا خیلی خوب است و این منطقه رونق می‌گیرد، یک اداره‌ی دیگر نظرش این است که اگر تعداد گردشگران بالا برود، مشکل کم‌آبی بیشتر می‌شود. |
| | نبود مدیریت واحد برای اجرای طرح‌های گردشگری (۸) | معلوم نیست دقیقا چه سازمان یا نهادی مسئول اجرای طرح‌های گردشگری است. |
| | ناهماهنگی در صدور مجوزها (۱۲) | برای دریافت مجوز باید به چند اداره‌ی مختلف مراجعه کرد که هرکدام قوانین خودشان را دارند. گرفتن مجوز خیلی سخت و طولانی است. |
| | نبود هماهنگی میان بخش‌های مختلف (۱۷) | بین بخش‌ها و سازمان‌های مختلف هیچ همکاری یا هماهنگی وجود ندارد. بخش‌های مختلف به‌جای همکاری، با هم رقابت می‌کنند. |
| ضعف در آموزش و آشناسازی روستاییان با طرح‌های موفق | دانش محدود از نیازهای گردشگران (۱۵) | ما نمی‌دانیم گردشگران چه انتظاراتی دارند. |
| | نبود آموزش در حوزه‌ی گردشگری (۱۵) | هیچ آموزشی برای مردم محلی در حوزه‌ی گردشگری ارائه نمی‌شود. اگر ما بدانیم چطور از گردشگران پذیرایی کنیم و خدمات بهتری ارائه دهیم، قطعاً درآمد بیشتری خواهیم داشت. |
| | نبود الگوهای موفق گردشگری (۱۲) | الگوی موفق‌تری برای توسعه‌ی گردشگری در منطقه وجود ندارد. |
| ضعف در زیرساخت‌ها و خدمات عمومی | نبود راه‌های دسترسی مناسب (۲۴) | زیرساخت‌های جاده‌ای و حمل‌ونقل در روستاها کافی نیست. موقعیت روستاها دسترسی به گردشگران را سخت کرده است. |
| | کمبود امکانات رفاهی مناسب (۱۲) | امکانات رفاهی مناسب مانند (پارک، شهربازی و...) برای گردشگران وجود ندارد. |

ادامه جدول ۳.

| کد محوری | کد باز | نقل قول |
|---|--|--|
| ضعف در زیرساخت‌ها و خدمات عمومی | کمبود امکانات بهداشتی مناسب (۹) | تنها یک سرویس بهداشتی عمومی وجود دارد. کمبود امکانات بهداشتی یکی از بزرگ‌ترین مشکلات ما است. |
| | کمبود مراکز اقامتی مناسب (۱۳) | فقط ۱۱ خانه برای اجاره به گردشگران در روستا وجود دارد. تعداد اقامتگاه‌ها و خانه‌های اجاره‌ای کم است و گاهی گردشگران مجبور می‌شوند در مسجد اقامت کنند. |
| | عدم دسترسی مناسب به وسایل ارتباط جمعی (۱۴) | آنتن‌دهی اینترنت و تلفن همراه خیلی ضعیف است. |
| | ضعف تبلیغات گردشگری (۱۹) | روستاهای ما به درستی تبلیغ نمی‌شوند. هیچ‌کس مسئول معرفی و تبلیغات منطقه‌ی ما به مردم نیست. |
| ضعف در بنیه‌ی مالی روستاییان و ضوابط حمایتی | دشواری در دریافت تسهیلات بانکی (۱۷) | دریافت تسهیلات خیلی سخت است و چند ضامن رسمی می‌خواهد. نرخ سود بانکی وام‌ها خیلی زیاد است. |
| | نبود برنامه‌های حمایتی برای اقشار کم‌درآمد (۱۱) | هیچ برنامه‌ای برای کمک به افراد فقیر در گردشگری وجود ندارد. اصلاً هیچ‌کس برای اجرا و شراکت در یک پروژه به فقرا اعتماد نمی‌کند. |
| | ناتوانی مالی برای راه‌اندازی کسب‌وکار گردشگری (۱۴) | برای راه‌اندازی یک سایت گردشگری پول کافی نداریم. |
| | نبود تضمین بازگشت سرمایه (۶) | می‌ترسیم سرمایه‌گذاری کنیم و ورشکست شویم. |
| ضعف در سازماندهی درونی روستا | نبود تشکل‌ها و انجمن‌های محلی فعال (۲۱) | در روستا یک انجمن محلی فعال وجود ندارد. مردم تمایلی به ایجاد تشکل‌های محلی ندارند. |
| | ضعف رهبری محلی کارآمد و مورد اعتماد (۹) | یک فرد که مورد اعتماد همه باشد، وجود ندارد. |
| | فردگرایی و همکاری نکردن مردم با یکدیگر (۱۱) | هر کسی به فکر خودش و خانواده‌اش است. اگر قرار باشد کسب‌وکاری راه‌اندازی کنم، ترجیح می‌دهم که شریک نداشته باشم. |

منبع: یافته‌های تحقیق / اعداد داخل پرانتز، نشان‌دهنده‌ی فراوانی کدهای باز است.

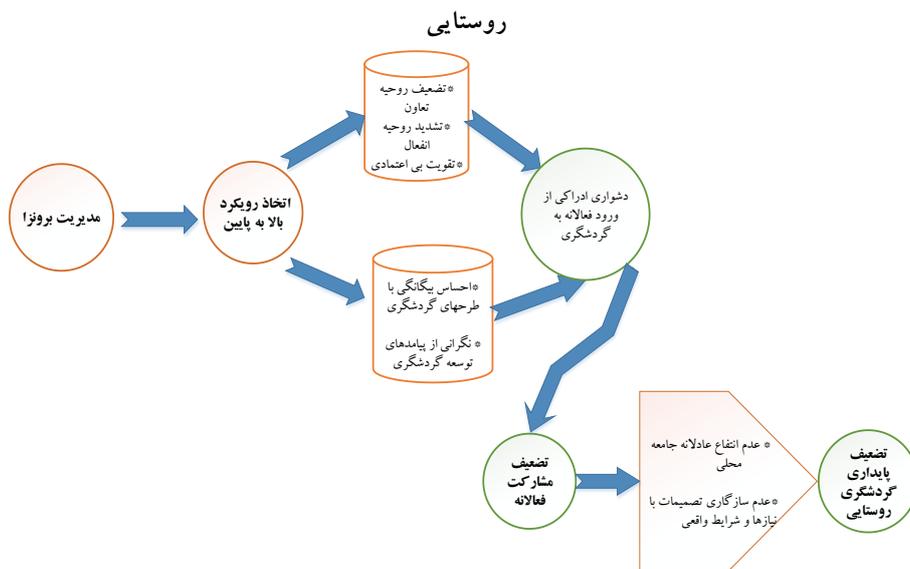
بحث و نتیجه گیری

این پژوهش با اتخاذ رویکرد کیفی و مبتنی بر تحلیل داده‌های میدانی ۹ روستای هدف گردشگری در استان کردستان، به واکاوی عمیق موانع مشارکت جوامع محلی در توسعه گردشگری اجتماع محور پرداخته است. یافته‌ها نشان می‌دهد، مدیریت برونزای طرح‌های گردشگری روستایی، نقش محوری در تدام سایر چالش‌ها ایفا می‌کند. این الگوی مدیریتی ناکارآمد، با ایجاد یا تقویت بی‌اعتمادی و انفعال در روستاییان به صورت زنجیره‌ای سایر مشکلات را تشدید کرده است. یکی از اثرات مخرب مدیریت برونزا در توسعه گردشگری روستایی، احساس بیگانگی با طرح‌های تحمیلی و نگرانی از تغییرات فرهنگی است. در واقع، این رویکرد نه تنها منجر به برخی تصمیم‌سازی‌های ناکارآمد شده، بلکه شکاف فرهنگی بین جامعه میزبان و گردشگران را نیز عمیق‌تر کرده است و موجب تضعیف نهادهای محلی از طریق حذف جامعه محلی از فرآیند تصمیم‌گیری و از بین رفتن ظرفیت‌های محلی برای «سازماندهی درونی روستاها» شده است.

رویکرد برونزا نسبت به طرح‌های گردشگری، سبب شده روحیه تعاون و همیاری بین روستاییان برای پیشبرد فعالیت‌ها، به شکل درون‌زا شکل نگیرد و همان‌طور که یافته‌های تحقیق نشان داد، افراد مصاحبه‌شونده ترجیح داده‌اند تا به صورت انفرادی وارد صنعت گردشگری روستایی شوند. این موضوع به نوبه‌ی خود، مانع بزرگی برای توسعه گردشگری اجتماع محور به شمار می‌رود. علاوه بر این، یافته‌ها نشان می‌دهد روستاییان تصور می‌کنند مشارکت در فرصت‌های گردشگری، مستلزم سرمایه‌گذاری کلان (مانند احداث اقامتگاه‌های لوکس) است و این امر، مانع از ورود مستقیم ایشان به کنترل طرح‌های گردشگری و انتفاع عادلانه از آن‌ها شده است. این نگرش نادرست، ناشی از ضعف نظام آموزشی و الگوسازی در جوامع محلی است. همچنین، شکاف بین اهداف سیاست‌گذاران (تمرکز بر جذب کمی گردشگر) و نیازهای واقعی روستاییان (تأکید بر عدالت در توزیع منافع) به عنوان چالش ساختاری برجسته شده است که نیازمند توجه جدی است. در این بین، نبود نظام پایش و انتقال اطلاعات، منجر به تصمیمات نادرست و ناهمخوان با نیازها و شرایط واقعی جامعه محلی شده است.

در یک جمع‌بندی می‌توان اظهار داشت که مدیریت برون‌زای طرح‌های گردشگری روستایی، منجر به اتخاذ رویکرد برنامه‌ریزی از بالا به پایین شده و در چنین فضایی، توان خودسازماندهی و سرمایه‌ی اجتماعی جوامع محلی، امکان شکوفایی و در نتیجه، نقش‌آفرینی در فرآیند توسعه‌ی گردشگری روستایی نداشته است. جوامع محلی نیز نگران پیامدهای توسعه‌ی گردشگری بوده و احساس بیگانگی نسبت به آن دارند. وضعیت موجود سبب شده تا روستاییان تصور کنند توانایی آن‌ها، نمی‌تواند ورود فعالانه و موفقیت‌آمیز به فرآیند برنامه‌ریزی و توسعه‌ی گردشگری در روستا را تضمین کند. بنابراین، مشارکت مردم در سطح عالی نردبان مشارکت، یعنی قدرت شهروندان، محقق نشده و این امر منجر به عدم انتفاع عادلانه از منافع گردشگری و عدم سازگاری مناسب تصمیمات با نیازها و شرایط واقعی و در نهایت، تضعیف پایداری گردشگری می‌گردد (شکل ۲).

شکل ۲. مدل مشارکت جوامع محلی در توسعه‌ی گردشگری اجتماع محور در نواحی روستایی



به‌طور کلی در مقایسه با سه تحقیق داخلی پیشین امامی و همکاران (۲۰۲۱)، صادقی، جوانبخت و عیدی (۲۰۲۴) و ورمزیاری و همکاران (۲۰۲۳) تمایزهای اساسی این مطالعه در چند محور قابل بررسی است. در حالی که پژوهش‌های مذکور، از روش‌های کمی و

پیمایشی استفاده کرده‌اند؛ این تحقیق با بهره‌گیری از روش کیفی مبتنی بر نظریه‌ی زمینه‌ای و انجام ۴۰ مصاحبه‌ی عمیق نیمه ساختاریافته، توانسته لایه‌های پنهان موانع مشارکت را که در پژوهش‌های کمی نادیده مانده بود، آشکار سازد. برخلاف پژوهش‌های قبلی که عمدتاً به توصیف کلی موانع بسنده کرده‌اند، این پژوهش با اتخاذ رویکرد کیفی، توانست برای نخستین بار فهرست جامع و نظام‌مندی از ۹ مانع ساختاری و روان‌شناختی را شناسایی کند که در تعامل با یکدیگر، مشارکت فعالانه و انتفاع مستقیم روستاییان را در طرح‌های گردشگری محدود می‌سازند. این مطالعه به‌عنوان الگویی برای تحقیقات آینده نشان می‌دهد که تلفیق روش‌شناسی عمیق کیفی با تحلیل‌های نظام‌مند می‌تواند به درک جامع‌تری از پیچیدگی‌های توسعه‌ی گردشگری روستایی بینجامد. پژوهش حاضر با تمرکز بر نواحی روستایی استان کردستان (شهرستان‌های مریوان و سروآباد) و با به‌کارگیری رویکرد کیفی، گام نوینی در مطالعات گردشگری اجتماع‌محور برداشته است.

در مجموع، یافته‌های این پژوهش بر اهمیت حل مشکلات، موانع و چالش‌های موجود بر سر راه توسعه‌ی گردشگری اجتماع‌محور تأکید دارد. زیرا گردشگری اجتماع‌محور در روستاهای کردستان تنها زمانی به پایداری می‌رسد که از الگوی «توسعه برای مردم» به «توسعه با مردم» گذار کند. این تحول مستلزم بازتعریف رابطه‌ی دولت و جامعه‌ی محلی بر اساس اعتماد متقابل و تقسیم عادلانه‌ی قدرت تصمیم‌گیری است. نتایج این پژوهش می‌تواند در تدوین سیاست‌های حمایتی، مورد استفاده‌ی سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان گردشگری و کارشناسان وزارتخانه‌های میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی و جهاد کشاورزی قرار گیرد. همچنین برای سازمان‌های مردم‌نهاد که به دنبال ارتقای مشارکت جوامع محلی در گردشگری روستایی هستند، درک این موانع می‌تواند به طراحی استراتژی‌های مناسب کمک کند.

گردشگری اجتماع‌محور، به مفهوم مدیریت و مالکیت کامل جامعه‌ی محلی، زمانی می‌تواند به‌شکل موفقیت‌آمیز محقق شود که بسترسازی‌های لازم انجام شده باشد. ایجاد تحول در الگوی توسعه‌ی گردشگری روستایی در راستای نیل به رویکرد اجتماع‌محور، از طریق سه اقدام بنیادین قابل تحقق است: نخست، توانمندسازی نهادهای مردمی به‌عنوان

بازوی اجرایی و نظارتی پروژه‌ها؛ دوم، استقرار سازوکارهای مشارکتی برای جلب نظر ذی‌نفعان محلی در تمام مراحل برنامه‌ریزی و سوم، آموزش فراگیر به هر دو گروه مسئولان و روستاییان. در این راستا اجرای توصیه‌های سیاستی ذیل، نقش بسزایی در تسریع حرکت به سمت گردشگری اجتماع‌محور در نواحی روستایی خواهد داشت:

- سرمایه‌گذاری دولت در ایجاد زیرساخت‌های مربوط به طرح‌های گردشگری اجتماع‌محور و واگذاری تدریجی آن به جوامع محلی توانمند؛
 - مهارت‌آموزی جوامع محلی در زمینه‌ی مدیریت گردشگری و مهمان‌نوازی؛
 - طراحی و اجرای الگوهای کم‌هزینه و استاندارد واحدهای گردشگری روستایی به صورت پایلوت و ترویجی، با هدف اصلاح تصور جوامع محلی مبنی بر ضرورت سرمایه‌گذاری کلان؛
 - اولویت‌دهی وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی به پروژه‌های گردشگری کوچک‌مقیاس و متناسب با ظرفیت‌های محلی؛
 - تدوین و ابلاغ دستورالعمل برنامه‌ریزی اجتماع‌محور گردشگری روستایی توسط وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی با همکاری وزارت جهاد کشاورزی؛
 - الزامی نمودن استفاده از روش‌های برنامه‌ریزی مشارکتی و تسهیلگری در مراحل برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌های گردشگری؛
 - طراحی نظام پایش مشارکتی برای ارزیابی مستمر طرح‌های گردشگری و استفاده از بازخوردهای ارائه‌شده برای اصلاح رویه‌های معیوب؛
 - ارزیابی سوابق همکاری‌های گروهی در جوامع محلی و بازآفرینی و ارتقای سرمایه‌ی اجتماعی و تقویت یا ایجاد تشکل‌های محلی برای نظارت بر توزیع عادلانه‌ی منافع؛
 - راه‌اندازی صندوق‌های خرد برای تسهیل دسترسی جوامع محلی به منابع مالی.
- همچنین، پیشنهاد می‌شود با تشکیل کمیته‌ای مرکب از نمایندگان وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی، وزارت جهاد کشاورزی و انجمن‌های علمی ملی، ظرف بازه‌ی زمانی مشخص، ضوابطی که در قوانین و مقررات، سبب می‌شوند عملاً جوامع

محلی از مدیریت و کنترل منابع و دارایی‌های بومی خود در زمینه‌ی گردشگری کنار گذاشته شوند، به صورت دقیق مورد بررسی و بازبینی قرار گیرد و در مورد اصلاح یا حذف این قوانین، اقدامات لازم به عمل آید. در نهایت، ضرورت دارد پژوهش‌های آینده با تبدیل یافته‌های کیفی حاضر به شاخص‌های کمی، امکان سنجش دقیق‌تر رضایتمندی روستاییان از وضعیت موجود توسعه‌ی گردشگری، نگرش نسبت به میزان اجتماع‌محور بودن طرح‌ها و میزان تأثیر هر یک از موانع واکاوی شده در این تحقیق را در شکل‌گیری فضای ذهنی نامناسب در جامعه‌ی محلی فراهم آورند.

تعارض منافع

هیچ گونه تعارض منافع در نگارش این مقاله وجود نداشته است.

ORCID

Hojjat Varmazyari



<https://orcid.org/0000-0002-5562-2523>

Marziye Fathi



<https://orcid.org/0009-0000-3526-8419>

Khalil Kalantari



<https://orcid.org/0000-0001-6870-0941>

منابع

۱. افشاری، حمید، محمدی یگانه، بهروز، فراهانی، حسین، چراغی، مهدی (۲۰۲۴). ارزیابی اثرات گردشگری جامعه‌محور بر توسعه‌ی روستایی؛ مطالعه‌ی موردی: روستاهای هدف گردشگری استان مرکزی. *فصلنامه تحقیقات جغرافیای انسانی*، (۱) ۵۵ (در دست انتشار).
<https://doi.org/10.22133/tlj.2024.436036.1146>
۲. امامی، فاطمه و همکاران (۲۰۲۱). نقش عوامل مؤثر بر توسعه‌ی گردشگری اجتماع‌محور در مناطق روستایی (مطالعه‌ی موردی: روستاهای استان گیلان). *مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، (۳۶) ۱۰، ۱-۲۷.
<https://doi.org/10.22080/jtpd.2021.20175.3406>
۳. ایمانی، بهرام، معدنی، جواد (۲۰۲۴). نقش مشارکت و توسعه‌ی روستایی در گردشگری روستایی و توسعه‌ی اشتغال پایدار: به کارگیری شاخص چندکارکردی روستایی. *فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری*، (۶۷) ۱۹، ۱۶۱-۱۹۶.
<https://doi.org/10.22054/tms.2024.79212.2929>

۴. حیدری، زهرا، رضوانی، محمدرضا، بدری، سیدعلی (۲۰۱۶). تحلیل عوامل مؤثر بر مشارکت اجتماع محلی در برنامه‌ریزی توسعه‌ی گردشگری کشاورزی (مطالعه‌ی موردی: نواحی روستایی بخش مرکزی شهرستان تنکابن). *آمایش جغرافیایی فضا*، ۲۱(۶)، ۱۳-۲۶.
۵. سقایی، مهدی، جوانبخت، زهره، محدثه عیدی (۲۰۱۶). ارزیابی گردشگری اجتماع محور در مناطق روستایی استان گلستان. *نشریه انجمن جغرافیای ایران*، ۱۴(۴۹).
۶. غنیان، منصور، هاشمی‌نژاد، آذر. (۲۰۱۶). تحلیل انگیزاننده‌های مشارکت در توسعه‌ی گردشگری پایدار از دیدگاه ساکنان محلی منطقه‌ی حفاظت‌شده‌ی دز. *فصلنامه جغرافیا*، ۱۴(۴۹)، ۶۱-۷۷.
۷. کاظمی، نسرين، روغنگیرها، پانته‌آ، زرنديان، ندا (۲۰۲۴). مشارکت در گردشگری: تحلیل مقالات منتشر شده در نشریات علمی. *مجله مطالعات اجتماعی گردشگری*، ۱۲(۱۲)، ۷۹-۱۰۴.
۸. کلاهی، رقيه، عظیمی، سقین‌سرا، حاتمی‌یزد، ابوذر (۲۰۲۳). ساماندهی تالاب بزرگان از طریق ظرفیت‌سازی و مشارکت اجتماعی. *انسان و محیط‌زیست*، ۴(۵)، ۷۳-۶۸.
۹. محمدی، سعدی، طلعتی، مرضیه، محمدی، ارکان (۲۰۱۷). سنجش رابطه‌ی مشارکت در فعالیت‌های گردشگری با بهزیستی ذهنی زنان روستایی (مطالعه‌ی موردی: منطقه‌ی اورامان). *زن در توسعه و سیاست*، ۱۵(۴)، ۵۶۹-۵۹۵.
۱۰. نجارزاده، محمد، نعمت‌الهی، مجید (۲۰۱۸). الگوی ساختاری عوامل مؤثر بر درک ساکنان بومی نسبت به حمایت از توسعه‌ی پایدار گردشگری در مجموعه‌ی تخت‌جمشید. *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲۹(۱)، ۴۱-۶۲. <https://doi.org/10.22108/jas.2017.98649>
۱۱. ورمزیاری، حجت و همکاران (۲۰۲۳). تحلیل مؤلفه‌های توسعه‌ی گردشگری اجتماع‌محور در مناطق روستایی؛ مطالعه‌ی موردی: شهرستان‌های مریوان و سروآباد. *مجله مطالعات مدیریت گردشگری*، ۱۲(۴)، ۱۲۳-۱۴۵. <https://doi.org/10.22054/tms.2023.73671.2838>
12. Arnstein, S. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216-224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
13. Asker, S., Boronyak, L., Carrard, N., & Paddon, M. (2010). *Effective community-based tourism: A best practice manual*. Sustainable Tourism Cooperative Research Centre. <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.20523.44321>

14. Bisung, E. & Elliott, S. J. (2014). Toward a social capital-based framework for understanding the water-health nexus. *Social Science & Medicine*, 108, 194-200. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2014.01.042>
15. Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In Richardson, J.E. (Ed.), *Education, Handbook of Theory for Sociology of Education*. Greenwood.
16. Bridgeman, J. (2024). Parents' perceptions of power in the school exclusion process examined through Arnstein's ladder of participation. *Educational Review*, 1-20. <https://doi.org/10.1080/00131911.2024.2418918>
17. Connelly, L. M. (2016). Trustworthiness in Qualitative Research. *Med Surg Nursing*, 25(6), 435-436.
18. Cordova-Buiza, F., Medina-Viruel, M. J., & Pérez-Gálvez, J. C. (2025). Community-based rural tourism: A mapping technique analysis study from 2005 to 2023. *Humanities and Social Sciences Communications*, 12(1), 1-14. <https://doi.org/10.1057/s41599-025-04746-7>
19. Goodwin, H. (2008). *Tourism, responsibility, and sustainable development*. Earthscan.
20. Hariyadi, B. R., Rokhman, A., Rosyadi, S., Yamin, M., & Runtiko, A. G. (2024). The role of community-based tourism in sustainable tourism village in Indonesia. *Revista de Gestao Social e Ambiental*, 18(7), 1-24. <https://doi.org/10.24857/rgsa.v18n7-038>
21. Ishihara, Y. (2020). Overview of community-based tourism: From history to evaluation framework. In *The Routledge Handbook of Community Based Tourism Management* (pp. 26-38). Routledge.
22. Jean, P., & Terreganan, L. (2003). Tourism development and sustainability in rural areas. *Tourism Management*, 20(5), 33-47. <http://dx.doi.org/10.3390/su9050818>
23. Kala, D., & Bagri, S. C. (2018). Barriers to local community participation in tourism development: Evidence from mountainous state Uttarakhand, India. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 66(3), 318-333.

24. Keyim, P. (2018). Tourism collaborative governance and rural community development in Finland: The case of vuonislanti. *Journal of Travel Research*, 57(4), 483-494. <http://dx.doi.org/10.1177/0047287517701858>
25. Lemunge, H. D., Kiwango, W. A., & Mwanyoka, I. R. (2025). Community-based tourism in Africa: A systematic review of the status and emerging opportunities. *Cogent Social Sciences*, 11(1), 2461741. <http://dx.doi.org/10.1080/23311886.2025.2461741>
26. Motvaseli, M., Beigi, E., & Farmahini Farahani, B. (2020). Application of elinor ostrom's institutionalism in development planning. *Program and Development Research*, 1(3), 10-35. <https://doi.org/10.22034/pbr.2020.109231>
27. Murphy, P. E. (1985). *Tourism: A community approach*. Methuen. <https://doi.org/10.4324/9780203068533>
28. Ostrom, E. (2005). Doing institutional analysis digging deeper than markets and hierarchies. *Handbook of New Institutional Economics*, 819-848.
29. Putnam, R. D. (1996). Who killed civic America? *Prospect*, 7(24), 66-72.
30. Reindrawati, D. Y. (2023). Challenges of community participation in tourism planning in developing countries. *Cogent Social Sciences*, 9(1), 2164240. <http://dx.doi.org/10.1080/23311886.2022.2164240>
31. Ruiz-Ballesteros, E., & González-Portillo, A. (2024). Limiting rural tourism: Local agency and community-based tourism in Andalusia (Spain). *Tourism Management*, 104, 104938. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2024.104938>
32. Saldarriaga Isaza, A., & Salas, P. P. (2024). Community perception on the development of rural community-based tourism amid social tensions: A Colombian case. *Community Development*, 55(1), 123-137. <https://doi.org/10.1080/15575330.2023.2204441>
33. Scheyvens, R. (1999). Ecotourism and the empowerment of local communities. *Tourism Management*, 20(2), 245-249. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(98\)00069-7](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(98)00069-7)

34. Setokoe, T. J., & Ramukumba, T. A. K. A. L. A. N. I. (2020). Challenges of community participation in community-based tourism in rural areas. *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, 248(9), 13-22. <http://dx.doi.org/10.2495/ST200021>
35. Simpson, M. C. (2008). Community benefit tourism initiatives A conceptual oxymoron? *Tourism Management*, 29(1), 1-18. <http://dx.doi.org/10.1016/j.tourman.2007.06.005>
36. Suyatna, H., Indroyono, P., Yuda, T. K., & Firdaus, R. S. M. (2024). How community-based tourism improves community welfare? A practical case study of 'Governing the Commons' in rural Nglanggeran, Indonesia. *The International Journal of Community and Social Development*, 6(1), 77-96. <http://dx.doi.org/10.1177/25166026241228717>
37. Tasci, A. D. A., Croes, R., & Villanueva, J. B. (2023). Rise and fall of community-based tourism – facilitators, inhibitors and outcomes. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 15(3), 210-225. <http://dx.doi.org/10.1108/WHATT-03-2014-0012>
38. Trejos, B., & Chiang, L. N. (2009). Local economic linkages to community-based tourism in rural Costa Rica. *Singapore Journal of Tropical Geography*, 30(3), 373-387. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9493.2009.00375.x>
39. Yaja, M., Kumar, A., & Swamy, G. A. (2023). Barriers to tourism participation: A case of first-generation local community service providers. *International Social Science Journal*, 73(247), 103-119. <http://dx.doi.org/10.1111/issj.12390>

References(In Persian)

1. Afshari, H., Mohammadi Yeganeh, B., Farahani, H., & Cheraghi, M. (2024). Evaluation of the effects of community-based tourism on rural development (Case study: Target villages of Markazi province tourism). *Quarterly Journal of Human Geography Research*, 55(1), (in press) (In Persian). <https://doi.org/10.22133/tlj.2024.436036.1146>

2. Emami, F. (2021). Explain the role of effective components on the development of community-based tourism (Case study: Villages of Gilan province). *Journal of Tourism Planning and Development*, 10(36), 1-27 (In Persian). <https://doi.org/10.22080/jtpd.2021.20175.3406>
3. Ghanian, M., & Hasheminejad, A. (2016). Analysis of motivations for participation in the development of sustainable tourism from the perspective of local residents of Dez protected area. *Geography*, 14(49), 61-77(In Persian).
4. Heydari, Z., Rezvani, M. R. & Badri, S. A. (2016). Attitude of community participation in the agricultural tourism development planning. *Geographical Spatial Planning*, 21(6), 13-26. (In Persian).
5. Imani, B., & Madai, J. (2014). The role of rural participation and development in rural tourism and sustainable employment development: Applying the rural multifunctional index. *Journal of Tourism Management Studies*, 19(67), 161-196. (In Persian). <https://doi.org/10.22054/tms.2024.79212.2929>
6. Kazemi, N., Roghangirah, P., & Zarandian, N. (2024). Participation in tourism: Analysis of articles published in scientific journals. *Journal of Tourism Studies*, 12(12), 79-104. (In Persian).
7. Kolahi, R., Azimi, S., & Hatami Yazd, A. (2023). Organizing the bazengan wetland through capacity building and social participation. *Human and Environment*, 4(5), 68-73. (In Persian).
8. Mohammadi, S., Talati, M., & Mohammadi, A. (2017). An analysis of the impact of tourism expansion on subjective well-being of rural women (Case study: tourist targeted villages of Awraman Region of Sarvaabad). *Women in Development and Politics*, 15(4), 569-595. (In Persian). <https://doi.org/10.22059/jwdp.2017.239962.1007256>
9. Najarzadeh, M., & Nematollahi, M. (2018). Structueral modeling of factors influencing local residents' perception towards supporting sustainable tourism development in Persepolis. *Applied Sociology*, 29(1), 41-62. (In Persian). <https://doi.org/10.22108/jas.2017.98649>
10. Saghaei, M., Javanbakht, Z., & Eidi, M. (2016). Evaluating community-based tourism in rural areas of Golestan Province. *Journal of the Iranian Geographical Society*, 14 (49), 96-114 (In Persian).

11. Varmazyari, H., Fathi, M., Kalantari, K., & Shaiq, M. A. (2023). Analyzing components of community-based tourism development in rural areas: case of Marivan and Sarvabad counties. *Tourism Management Studies*, 18(62), 241-268. (In Persian). <https://doi.org/10.22054/tms.2023.73671.2838>

استناد به این مقاله: ورمزیاری، حجت، فتحی، مرضیه و کلانتری، خلیل. (۱۴۰۴). واکاوی موانع مشارکت جوامع محلی در توسعه گردشگری اجتماع محور در نواحی روستایی. فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، ۲۰ (۷۲)، ۸۵ - ۱۳۲.

doi: 10.22054/tms.2025.85800.3070



Tourism Management Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License.